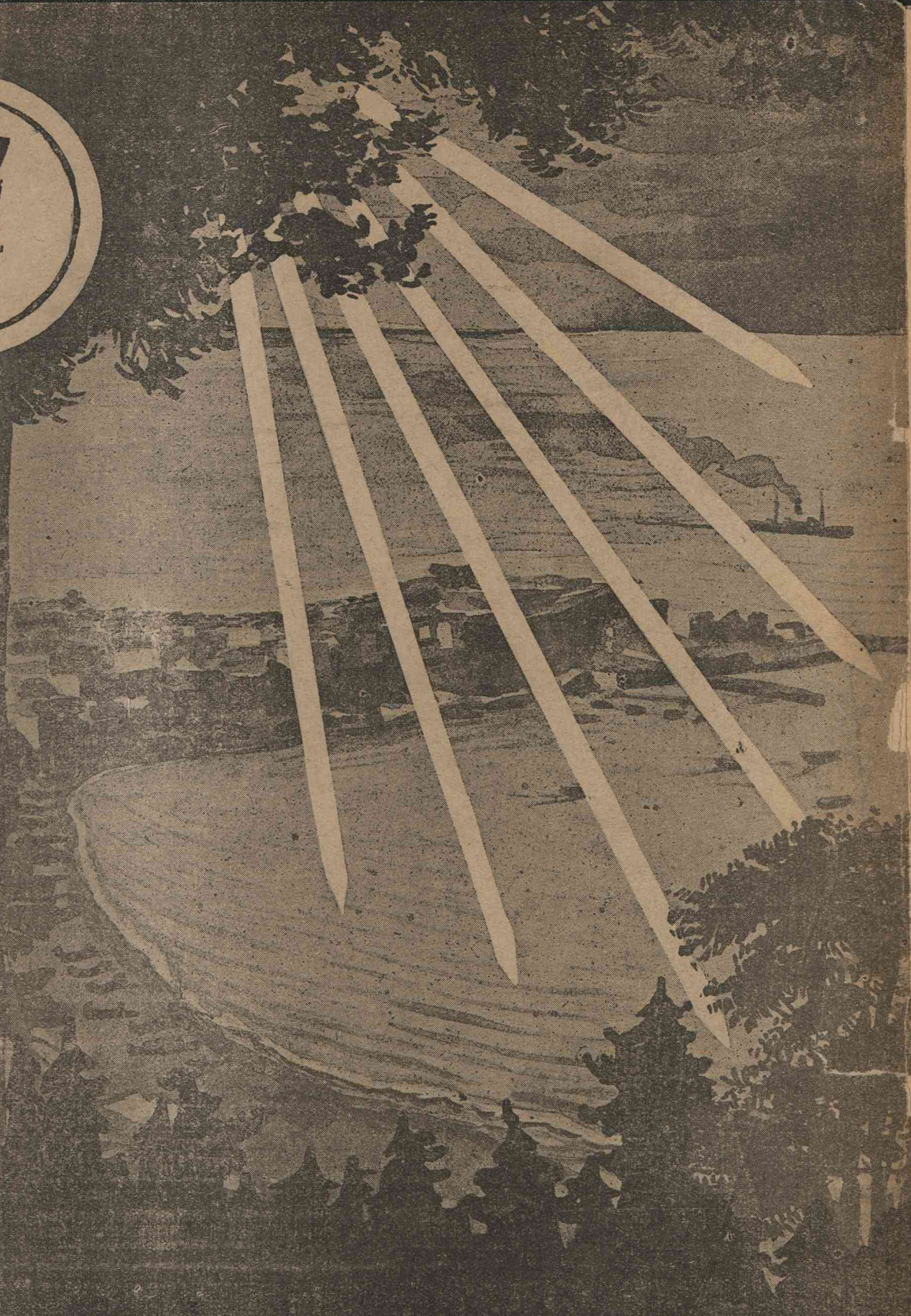

4

INAN

İçindekiler

İki karakter - Yarım, bütün
Güneş dil teorisiyle çalışmalar
Süt dişlerinin çıkma zamanları
Niçin öldürüyorlar
Büyük bir Türk âlimi
Erzurum intıbatı
Doğudan notlar
Erzurum yolunda
Trabzonun eski eserleri içinde bir excursion
Ev
Büyük Tarih Trabzonda
Ziğana mehtap
Eski Trabzona dair
Trabzonda arazi ihtiyacı
Hayattan ve kitaplardan notlar
Ayın hülâsası
Ülkü ve Kültür hareketleri

R. N. E.
Dr. R. Gök Moran
C. Hulusi Bulak
S. Helvactoğlu
Dr. Rükneddin Fethi
A. Günel
Dr. Rükneddin Fethi
N. Erel
A. Günel
R. Necdet Evrimer
R. Necdet Evrimer
Hakkı Tuncay
V. B. Cinemre
K. Bulutay
F. N.
Şinasi

.....

Fiyatı [15] kuruş.

Yıl : 1

İNAN

Sayı : 4

TRABZON HALKEVİ MECMUASI

Agustos 1937

—Musahabe—

İki Karakter Yarım , Bütün

İki omuz arasında birer (yuvarlak) taşıyan bazı insanlar vardır ki kendilerinden başlar, yine kendilerinde biterler. Onlarda inanmamak asil; gurur, haset ve tezevir bir silâhtir. Yürüyüşlerine dikkat ediniz, bir Donkişot gibi yel-değirmenine hücum etmek isterler. Kolay şöretin son basamağına çıkmak için doksandokuzuncu basamağı kadar zâhifeler gibi sürünüp yetişmek isterler ve sonra sivrisineğin rüzgâra meydan okuması gibi bir tavr ve vaziyet alır ve etrafına kuşbakışı bakarlar.

Ne bildiklerini bilir, ne bilmediklerini bilirler. Kafaları hamamtası gibi ses çıkarır, gözlerinde birer yarasa bakışı var. Onlar sadece birer (iddiacı) dır, iddianın boşa ve hiçe varacağını anlayınca birer kuru (nemelâzımcı) dır. (Voltaire) der ki : (Arı; kovarı dışında alelâde bir sinektir, bir kara sinektir.) Bizce bir (yuvarlak) sahibi; bir sinekten, bir kara sinekten daha tufeyilidir. Devşirme fikirleri kendisine malettiği zaman yine (Voltaire)'ın dediğinin aksine olarak bin fareye çatar, fakat bir arslanla uğraşmaz. Nasıl uğraşsın ki bizzat gölgesinden korkar ve bu gölge kendisinin zinciridir.

O, onlar uksayı gurura varmıştır. Başının boşluğunu, midesinin tokluğuna bağışlar. Kendisini beğendirmek için düştüğü gülünç vaziyetin farkında değildir. Nasıl farkında olsun ki kendi kendini beğenmiştir. Yine zavallı farkında değil ki kendisini beğendirmekle liyakat ve fazilet arasında hiçbir irtibat ciheti yoktur.

(Tiger) , (ben üzerine elli sene yağmur yağmış eski bir semsiyeyim) der. (Yarım) diye tavsif ettiğimiz adamın üzerine yıllarca hande yağmuru yağdığı halde o hâla iltifat bezlediliyor zanneder.

Muğfilin cezası, iğfal filini tekrar irtikâp mecburiyetinde kalmasıdır. (Yarım adam) , (bütün) olduğunu göstermekle başlıbaşına muğfildir. Ve bu iğfal filini bütün hayatı boyunca tekrar edeceğine göre bu, ona en büyük cezadır, farkında olursa...

Herhangi bir cemiyette (yarım adam) a tesadüf edilir, Nasrettin hoca'nın kürküne kıymet verenlerdendir. Nasıl kıymet vermesin ki o kürkle temini itibar etmek ister,

(Yarım adam) bir cemiyet için muhakkak ki zararlıdır, öyle zararlıdır ki ne kalbi kafasına, ne kafası kalbine inanmıştır. Kalbinde hamulei haset, ka fasında telâfifi inkâr var ve o düştüğü girivei bir irtikâ mesnedi bilir ve öyle bir ummanı gaflet içindedir ki bu ummanın katresi bile ihtirasını boğmağr kôfi...

Yazık mı bilmem, zararlı mı... Evet!

Yarım adam, mütvasıl kaplar gibidir. İcabında her meyye göre kalıplanmak ister. Kalıp mı, kalp mi, onuda bilmem!...

O; iyiyi, kötüye dost olduğu için bilir. Eğriden ayrılmaz ki doğruyu görrebilsin,

Başını yukarı kaldırdığı zaman gör düğü yine kendisidir. Yere baktığı zaman gökten yere aksettiğini zanneder!

(Yarım adam) muhakkak ki başkasına benzemez, zaten benzediği gün yarım olmak için bütün olmamıştır.

(Kant) tan, (Kont) tan bahsederse hayrete düşmeyiniz. Kant, mektep arkadaşdır, Kont, mahalle delikârlıst! Sözde bir edebiyat müntesibi ile konuşuyorduk, cühelâyi edepten biri... Bize okuduğu bir romandan, (Çalikuşun) dan bahsetti ve hem ne bahis!.. Ve dedi ki :

— Zavallı Reşat Nuri şimdi sağ olsaydı daha ne güzel eserler verirdi.

— Ya demek Reşat Nuri vefat etti öyle mi?

— Bilmiyor musunuz? Birkaç yıl evvel zatürreeden öldü.

İşte edebiyat müntesibi, işte yarım adam!

Reşat Nuri duymasın ve çok yaşasın..

Böyle yarım adamlara her sahada tesaaüf edilir. Onlar için hayatta ideal, sade bir gaflettir.

Bütün adama gelince; onun vazifesi bu bakımdan çok ağır, çok muğdildir. Bir içtimâî heyetin inkişaf ve tükâmülünde hakikî münevverin vazifesi, her yarımı bütün yapmaktır. Bir yarımın, yarım kaldığı müddetçe cemiyete yapacağı zarar, bütün bir zarardır. Ve bir cemiyetin bünyesinde birer Koh basili tesirini gösterir.

Bünyesi sağlam cemiyetler, yarımaları ayıklayan, onları bütünlemeğe, forme etmeğe çalışan cemiyetlerdir.

Onun içindir ki büyük Başbakanımız İsmet İnönü'nün bir nutkunda dediği gibi bir ızdırıp ve bir muztarip olan yarımı, bütünlemek lâzımdır. Bu, hakiki münevverin cemiyet borcudur, memleket borcudur...

R. N. E.

DİL TEDKİKLERİ

-1- GÜNEŞ - DİL Teorisile çalışmalar

Yabancı dillerde ilmiğ Terimler yapan bazı lâhikaların Güneş - Dil metodile tahlilleri ve Türkçenin bu lâhikalardaki izleri :

1 - İSTE

Fizyoloji : Malûm bir ilmin adı.

Fizyoloj - İste : Bu ilmin âlimi, mütehasısı, mütebahhiri.

Bu «İSTE» lâhikasının elimdeki Larusta etimolojisini bulamadım. Belki yabancı etimoloji lugatlarında bunu izah eden tafsilât vardır. Biz buna muhtaç olmadan, bir dereceye kadar kavrayabildiğimiz Güneş - dil metodunun nurlarile yolunuzu görür, lâhikanın hüviyyetini anlayabiliriz.

Tahlile başlamadan önce bu frenk lâhikasının, Türkçede herhangi bir meslek ve sanatta mahir anlamile kullanmakta olduğumuz «USTA» kelimesinden alındığına kanaat getirdiğimi arz etmek isterim.

O halde her iki kelimenin, Teoriye göre, etimolojik şekillerini alt alta yazarak mânalarını anlayalım :

(1) (2) (3) (4)

1 - Frenk lâhikası : İSTE = iğ * is * it * eğ

2 - Türk kelimesi : Usta = uğ * us * ut * ağ

Her iki kelimedede bütün unsurlar müsavi ve mütevazidir. Görülen vayel farkları mânada bir değişim yapmazlar.

1 — İĞ, UĞ : Güneştir, Anaköktür ; Güneş aydınlığının yarattığı şuur, zekâ, ihata anlamındadır.

2 — İS, US : Anakök anlamını geniş bir ölçüde temessül ve tecelli ettiren elemanlardır.

Şu halde İĞİS, UĞUS : Vasi' mikyasta mütecelli zekâ veya zekâ mümessili demek olur.

Not — 1 : Anakök yerine birinci derece prensipalkök kullanmak, ikinci .S unsuru yerine .Ş unsurunu ikame etmekle mütehasıl ve ilim, idrak, ihata mânalarında müsta'mel uygurcanın «OKUŞ» kelimesile, Türk dilleri gurubundan Maceranın zeki anlamında kullandığı «OKUS» kelimesi iki ilk unsura verilen mânanın canlı müeyyideleridir.

Not — 2 : Anakökün prensipalkökle kaynaşmasından sonra her iki kelimedede artakalan «İS» ve «us» unsurlarındaki aynı mânayı, Türkçede kendi başına akıl, zekâ anlamına gelen «Us» ve his, idrak mânalarını veren «İS» kelimelerile, .S=.Z tebadülile mütehasıl ve üstad, mütehasıs anlamlarında müsta'mel «UZ» kelimesi te'yid etmektedir.

Şimdi yine tahlile devam edelim :

3 — İT, UT : Anakökte ve bunun kaynaştığı prensipalkökte beliren mânayı dinamik bir halde sahiplik anlamile üstüne alan Süje unsurlardır.

O halde İĞİSİT, UĞUSUT ve anakökün kaynaşmasından artakalan İSİT, USUT kelimelerinin mânaları « Geniş bir ölçüde ve dinamik bir şekilde zekâ sahibi » demek olur.

Not : Üç unsurun birlikte belirttiği mânayı, Anakök yerine birinci derece prensipalkök kullanılmak ve ikinci unsorda .S=Ş , .S=.Z tebadülü yapılmakla mütehasıl Türkçenin «Kuşat-mak,, ve «Gözet-mek,, kelimelerinde sezmekeyiz; bunların birinde maddî, diğerinde bir derece-

ye kadar manevî "ihata sahibi" olmak mefhumu olduğu malûmdur.

Anakökün müteakipköke kaynaşmasından ve üçüncü unsurların yayelleri düşmesinden sonra her iki kelimedede arta kalan "İST," ve "UST," taki ihata ve zekâ sahibi mefhumunu bize bugünkü Türkçemizde hem Fevk, hem de Faik anlamında kullanmakta olduğumuz «ÜST» kelimesi açıkça gösteriyor.

4 — EĞ, AĞ : Her iki kelimenin bu dördüncü unsurları, mânayı tamamlayan, tayin ve ifade eden, kelimeyi isimlendiren eklerdir.

Anakökün müteakip unsurla kaynaşması, üçüncü unsurların başındaki yayellerin ve dördüncü unsurların sondaki konsonlarının düşmesi ile son morfolojik şekillerini alan frenk lâhikası «İSTE» ve Türk kelimesi «USTA»nın mânası "Bir süjenin geniş bir ölçüde ve dinamik bir halde haiz olduğu idrak ve ihatanın adı," demek olur.

Türkçe «USTA» kelimesinden anladığımız anlam da budur; Frenk lâhikası "İste,, in de belirttiği mâna bundan başka birşey değildir.

O halde bütün unsurlarında, ayrı ve bitişik, Türkçenin izleri aşikâr bir surette görülen mezkûr Frenk lâhikasının Türk aslından olduğuna inanmamak mümkün müdür? Ve bunu istesek öz malımız gibi kullanmak hakkımız değil midir?

İşte bize Güneş - Dil teorisinin gösterdiği nurlu yol budur. Bu teorinin Türk, yabancı aydınlatamayacağı bir kelime yoktur. Bu, ilim dünyasının biricik meş'alesidir.

Not 1 : Türkçe "Üstün,, ve Farsça

sanılan "Üstad,, kelimelerinin de aynı kaynaktan geldikleri aşikârdır. Biricisinde dördüncü unsurda .Ğ=N, ikincisinde .Ğ=D tebedülü olmuştur.

Farsça kelimedede görünen ve bazı dillerde hususan Arapçada çok kere bir tayinü ifade, bir isimlendirme eki gibi kullanılan bu ".D.T., unsur da Türk anakaynağındandır; çünkü "AD,, ve "AT,, Türkçede isim mânasını taşıyan bir öz kelimedir. Yakut ve çuvaş lehçelerinde "İT,, kendi başına söylemek, ifade etmek anlamını vermektedir. İşte bu anlamlarıdır ki bu kelime Arapçada tayinü ifade, isimlendirme eki olarak kullanılıyor.

Not 2 . "İst,, frenk lâhikası nasıl bir ilmi veya felsefi mesleğin salikini, âlimini bildiriyorsa (isme) lâhikası da ilmi, felsefi bir mesleği ifade eder. İlim : Hadisat arasındaki münasebetleri araştırmak, müşterek hadiselerden bir kanun ve kaide çıkarmak demek olduğuna göre, meslek - ilim mânasını belirten bu (isme) lâhikasının da kaynağı Türkçenin, kaide, usul, nizâm mânalarını ifade eden "yasa", tanzim ve tensik etmek demek olan "yasama" sözcüğüdür. Alt alta yazalım :

Frenkçe : isme = İğ * is * im * eğ
Türkçe : Yasa = Ay * As * * ağ
Türkçe : Yasama = Ay * as * am * ağ

Türkçe kelimelerde ana kök yerine birinci derece prensipal kök kullanılması ve müsavi olan diğer unsurlardaki hareke farkları mânada bir tahavvül yapmadığı malûmdur. O halde (iste) gibi "isme" de Türk kaynağındandır. ve bunları kendi malımız gibi kullanmak hakkımızdır.

Dr. R. Gök Moran

Süt dişlerinin çıkma zamanları

—ikinci sayıdan—

Katıyetle tesbit edilemezse de normal büyüyen bir çocukta tesennün aşağı yukarı şu sıraya uygun olur.

Alt orta iki kesiciler 6—8 inci ay
Üst " " " " 7—9 ncü ay
Üst yan " " " " 9—11 inci ay
Alt " " " " 11—13 ncü ay
Birinci ufak azılar 14—16 inci ay
köp. dişleri kaninler 15—18 inci ay
ikinci ufak azılar 22—24 ncü ay

Bu tasniften anlaşılır ki : Süt dişleri arasında büyük azı dişlerinden hiçbiri mevcut değildir. Çocuk ilk büyük azı dişini 5—7 yaşında çıkarır. Ve bir daha bunları değiştirmez. Bu dişin adına "Altı yaş dişleri,, denir. Çocuk dişlerinin çıkma zamanları daima aynı tabloyu takip etmez; bazı halâtı maraziye gecikmelere sepep olur.

On aylık olan bir çocuk ilk dişini çıkarmamış ise gecikmiş sayılır, bazan da bu ilk diş vakit ve zamanında çıktığı halde diğerleri teahhur eder ki sebepleri çok muhtelifdir. Bazılarını kısaca anlatalım :

1— Fena tagaddi, çocuk diş-

lerinin çıkmalarında teahhur yapan sebeplerin en mühimidir. Ana sütünden başka sütlerle. mamarlarla fena beslenen çocuklarda sık sık görülen hazım teşevvüşleri bebeğin umumî ahvaline tesir ederek diş çıkarmasını geciktirir. Bu zamanda ebeveyn çocuklarının bu hasta halinin diş çıkarmaktan olduğunu düşünerek ihmal ederler, bu yüzden kaybolan yavrular çoktur. Gerçi birçok çocuklarda dişler müşkilâtle çıkar ve her gurubun çıkması çocuğun umumî ahvalinde büyük sarsıntılar yapabilir, meme almaz. ağzından bol salyalar akar, huysuz ve hırçınlaşır, ateşi yükselir ve birkaç gün devam eden ishaller görünür. fakat bütün bunları dişe hamletmek için bir zan kâfi değildir. Çocuğu dikkatli muayene ettirmek ve sebebine göre tedavi ettirmek icap eder.

Çocuk ne kadar fena besleniyorsa hazmî bozuklukları okadar fazla olur ve binnetice diş çıkarma zamanı da okadar geç kalır.

Bundan başka erkenden ağır ve hazmı güç gıdalara başlatmak

ve bunları bir nisbet ve intizam dahilinde vermemek de çocuğu yavaş yavaş raşitizmaya doğru götürür. Çocuk bünyesinde bu hastalığın kendisi veya taslağı yerleşti mi diş çıkarmasında da mühim teahhurler görülür.

O derece ki, ilk dişi 6—7 inci ayda çıkması lâzımgelirken 12-15 ci aya kadar kalır, umum süt dişlerini iki, ikibuçuk yaşında tamamlaması lâzımgelirken üç, üçbuçuk ve hatta daha geç zamana kadar gecikir.

Alt orta kesiciler	6 — 7	yaşında düşerler
Üst " "	6,5 — 7,5	" "
Yan kesiciler	8 — 9	" "
Alt ufak azılar	8,5— 10	" "
Üst " "	10 — 10,5	" "
Üst ikinci ufak azılar	10,5— 11	" "
Kaninler	11 — 12	" "

Daimî dişlerin çıkma zamanları :

İlk çıkan daimî diş birinci büyük azı dişidir.	5—7 yaşında çıkar
İkinci çıkan daimî diş ön orta kesicidir.	6—7 " "
Üçüncü " " " yandaki kesicidir.	7—9 " "
Dördüncü " " " birinci ufak azıdır.	8—12 " "
Beşinci " " " köpek dişleridir	10—13 " "
Altıncı " " " ikinci ufak azıdır.	10—13 " "
Yedinci " " " " büyük azıdır.	11—12 " "
Sekizinci " " " üçüncü " (akıl dişi)	18—30 " "

Diş Tabibi
Cemil Hulusi Bulak

İkinci sayıdaki yazımızın dördüncü sıradaki (dört parmak), (bir parmak), onuncu satırdaki (noksanın) kelimesi (nizamın), onaltıncı satırdaki (deniyec ksiniz) kelimesi (diyeceksiniz), ikinci sütunun 19 uncu satırındaki (mütehassıstr) kelimesi (hassastır); 20 inci sayıdaki onbeşinci satırda (birleşerek) kelimesi (yerleşerek), ikinci sütunun onsekizinci satırındaki (inhinaya) kelimesi (entana) olarak düzelecektir. Özür dileriz.

İÇTİMAİ TEDKİKLER

Niçin Öldürüyorlar?..

—ikinci sayıdan—

Muhakeme günleri, hadisesine ve kahramanına göre mahkeme, salonlarında samîlerin adedi değişir... Mubaşirin sıtma görmemiş en yüksek perdeden çıkan ve divanhanede akisler yapan sesi kendi ismini söylediği zamana kadar maznunun heyecanı son haddini bulmuştur. Adeta nefesi kesilmiş, gözleri kararmış, kalbi durmuş bir vaziyette mahkeme salonuna giren maznunun imdadına kalın bir ses yetişir: Otur... Yıkılır gibi sandalyeye bir oturuşu vardır... Sanki kocaman adam bir çocuk kadar küçülmüştür... Karşısındaki hâkimlerin yüzünü görmek isterken gözleri siyah zemin üzerindeki kırmızı yakalarına takılır.. Kırmızı, onun için bu rengin bir ifadesi vardır: Kan... O küçük nokta büyür.. Yaklaşır.. Yaklaşır.. Koyulaşır.. Taşar.. Ellerine, yüzüne bulaşır.. Nefesi daralmış, zabıt kâtibinin okuduğu kararı dinliyen maznun, düşecekmiş gibi sallanır ve şimdi işte elim bir haleti ruhiye içinde kendi işlediği suçun hakiki tablosuna gözlerini dikmiş seyrederken... Yaptıklarının dosyasında yazılı olan şeklini okuyan kâtibin sesi; kulaklarında bütün

benliğini bir yıldırım sür'atiyle dolaşan bir fırtına uğultusu halindedir...

Hâkimin karşısında dimdik, pervasız, alaycı bir eda ile bakan, sırtan ve konuşan suçlular da yok değildir.. Bunlar cemiyetin çürümüş ve gayri kabili şifa uzuvlarından kan ve can almış, bulaşık mikroplardır ve zehirlerini en ziyade kendilerini dinliyen samiin önünde saçmağa yeltenirler; suç irtikâbında kendi muhakemelerine göre haklıdırlar.. Aç kalmışlar, evlerinde hastaları vardır.. Doymak ve yaşamak lâzım. Hakarete uğramışlar, bütün mahalleli önünde namusları bir paralık olmuştur.. Bu aldıkları izzeti nefis yarası onları kendilerinden geçirmiş, gözleri dönmüş ve ne yaptıklarını artık bilmiyorlar.. Haksızlığa uğramışlardır.. Daha bin türlü sebepler arasında; bazılarını dinlersiniz :

— Ben hastayım reis bey.. İçimde âdeta bir illet var, küçük çocukları gördüğüm zaman içimdeki kanın kaynadığını, asabımın gıcıklandığını, derin ve bütün benliğimi saran bir arzu duyarım; gözümün önüne onların ölürken

yüzlerinin aldığı renk ve şekiller gelir, parmaklarım gayri ihtiyari ağızma gider. ölen çocukların teninden bulaşan ve doyumaz, tarif edilmez bir zevk çeşnisi bulaşmış gibi o parmaklarımı yalarım ve bu halde iken ne yaptığımı bilmem artık.. Ne yapayım reis bey bu bende bir hastalık, devasız bir illet (Yunanistanda ele geçen bir sadistin itiraflarından)

Mütekallis yüzü, korkunç gözleri, sırttan bir ağız var. Tıpkı kuduz bir canavar gibi... İçinizde öğürtü hasıl olur.. İnsan suretinde aranızda böyle iğrenç mahlûkların yaşadığına hayret ve lânet edersiniz...

Bu dekorasyonun diğer bazı cepheleri daha var.. Oralari ölenlerin ve öldürenlerin aile muhitleri.. Hadiselerin bütün azap ve ıstırabını maddî, manevî tesirlerini taşıyan canlı muhitler.. Ailenin temeli çökmüş ve bütün hayat yükü bunların üzerine yıkılmış, şaşkın, perişan insanlar... Cemiyet içinde bin katil varsa bunların en aşağı üçbin çocuğu var.. Öldürülenlerin de bir okadar babasız büyüyen yavrularını ve bunların diğer aile ferdlerini de hesaba katarsak cemiyet için, cemiyete

tin yarını için pek hayırlı olmıyan telkinlerle ekserisi fena mukitlerde yaşayan ve büyüyen bu zavallı sefil insanlar için içimizde sızlıyan bir yara acısını duymaz mıyız?..

İşte saygılı ve sevgili okuyucularım, ne vama bir hikâye, bir roman veya bir sinema mevzuuna benzetebileceğiniz Senaryomu ikmal ettim... Bütün misallerim birer hakikat ve birer müşahedeye müstettir.. İçinizde belki daha pek acıklı ve daha çok korkunç müşahedelere sahip olanlarınız da vardır.. Şimdi soruyorum size?.. Niçin öldürüyorlar?... Bu suali her zaman, her hadise karşısında sormuşsunuzdur (niçin öldürmüş?..) ve aldığınız cevapla da iktifa etmişsinizdir. Aşağı yukarı bu cevaplar malûm; (Hiddet ve asabiyeğin, intikam almak arzusunun ve kendilerini veya menfaatlerini korumak kaygusunun) vücade getirdiği hadiseleri anlatırlar...

Şüphe yok.. Bütün bu kabil hadiseleri ele alalım, sebeplerini tahlil edelim... Aşağı yukarı okuyucularımın dediği gibidir. Bu sebepleri birkaç kelime ile telhis de mümkündür: "Failin, kendi hesabına fayda mülâhazası..."

-sonu var-

S. Helvacıoğlu

TEFEKKÜR TARİHİ

Büyük bir Türk Âlimi

Kendi topraklarımızda yetişen büyük dünya zekâlarını ne yazık ki tanımamış ve tanınmak da istememişiz.

Âlimlerimiz, muharrirlerimiz, büyüklelerimiz kitaplarında, yazılarında ve sözlerinde hep yaban isimlerinden bahsetmişler me' haz olarak onları göstermişler ve bu âdeta bir moda haline girmiş.

Birçok Alman, Fransız, İngiliz mütefekkirleri kendi yurtlarında bulamadıkları izzet ve ikramı bizim kitaplarımızda bulmuşlar ve her biri bu suretle (Kolonial) bir zihniyet ile bizim topraklarımızda icra yi hüküm etmek üzere yerleşmişler...

İktisadî sahada nasıl,

— Siz birşey yapamaz, birşey b. ceremezsiz.

Deyip Türkiyeyi bir açık pazar telâkki ettilerse bilgi yolunda da:

— Siz iptidai yarı vahşisiniz, size alfabe gibi ilmi de bizim büyüklerimiz öğretecek demişler.

Okadar büyük bir gaflet uykusana dalmışız ki:

Kendi büyüklerimize bile başka memleket damgası vurmaya ihmal etmemişiz Koca dünya büyüğü süt besüt Türk (Sina) ya A-ap, Türkoğlu Türk (Mevlâna) ya Acem büyük mimar (Sinana) Ermeni Bulgar demişiz. Yabanın koca sakallı bunak âlimleri enselerinde patlamış Türk

sillesini kafalarını yoğurmuş Türk ilmini unutarak hakkımızda ağza alınmayacak sözler harcamışlar.

(P. V. Renvard) adlı bir Fransız müellifi, (Historie de le medicine) adlı eserinin birinci cildinde:

— (Türk nereye tırnağını geçirse insanlık oradan geri döner.)

Diyecek kadar küstahlıkta, edepsizlikte ileri varmağa cür'et etmiş.

(20) inci yüzyıl dünyasının çelik Türkiyesi yaşarken bile bir Fransız diplomatı (Tête de turce) diye iptidai geri, intaçi bir kafayı kastederek parlamento kürsüsünde söz söyledi.

* * *

Zavallı Türk büyükleri torunlarının nankör unutkanlıkları içinde yıllarca kabirlerinde azap içinde kıvranıp durdular.

Şeksprin yıldönümlerini heyecanla anmış gazetelerimiz sütun sütun yazılar yazmış, Göteye günler ayırmış, Hügo, Piyerlotinin peşine takılmış yalınayak ardından yıllarca budalaca koşmuş ve bütün peygamberleri kendimizden başka ülkelerde aramışız.

Çok şükür yavaş yavaş kendimize geliyor, kendi kendimizi görmeğe başlıyor, başımızda sarılı taassup kavuklarını söküp atıyor. Ve yabanları tekrar önümüzde ve kürsülerimizde diz çöktürmeğe başlıyoruz.

İşte koca (Sinan) (900) üncü yıldönümünün tarafımızdan üniversitede kutlulanması bunun en büyük örneklerinden birisidir. Bu mevzu etrafında bundan üç sene evvel (Tıp yolu) mecnuasında da hayli bağırılmış ve söylemişim,

* * *

Bekadar uzun bir başlangıçtan sonra asıl mevzu geliyor ve bütün okuyucularına unutulmuş kâdri, sengi musallâde dahi bilinmemiş bir Türk büyüğünden bahsetmek istiyorum.

Erzurumlu İbrahim Hakkı :

Üç senedir üstünde çalıştığım etütlerim henüz sona ermemle beraber onun doğduğu kasabaya kadar yapılan öğretmenler seyahati sabrımı taşırdı ve şu kısa satırları yazdırmağa beni mecbur etti.

Erzurumlu İbrahim Hakkı ;

Onsekizinci yüzyıl dünyasının büyüklerinden çok değerli bir Türk âlimidir. Erzurumun en şirin ve bereketli bir kazası olan (Hasankalede) Hasan dede tepsi eteğinde Kethuda mahallesinde doğmuştur.

Babası Hsankaleli (şeyh Osman), anası (Hanife kadın)dir. İbrahim Hakkı ilk tahsilinin bir kısmını (Hasankalede) yapmış, hatme başlamış, sonra Erzuruma geçmiş, orada (Şeyhler) medresesinde okumuştur. İbrahim Hakkı sonra Siirdin (Tül'ü) kasabasına geçmiş, orada bilhassa (Fakirullah) adında bir şeyhten tefeyyüz etmiştir. Bu yüce Türk âlimi birkaç defa da Mısır'a gitmiştir. İbrahim Hakkı (Tüllüde) ölmüştür.

Bugün mezarı oradadır.

Torunlarının ifadelerine göre (36) parça eseri vardır. Eserlerinin birçoğu Arapçadır. Yine hususî konuşmalarında

(Hasankale)de torunlarının anlattıklarına göre eserlerinin birçoğu tabedilmemiş, henüz tedkik edilmemiş, varislerinin elinde ve kuşei nisyanda kalmıştır. Bizce malûm olan eserlerin en mühimleri (Marifetname), (Kıyafetname) (İnsaniye) adlı olanlarıdır.

Martifetname, o zamanki ilim ufkuna göre mükemmel bir ansiklopedi bir bilgi dağarcığıdır. müellif muhtelif fasullarla muhtelif ilim şubelerine temas etmiştir. Heyet, riyaziye, teşrih, felsefeden, bilhassa uzun uzun bahsetmiştir.

Kendi meslekî bilgilerim haricindeki bölümlerine asla salâhiyetim olmadığından hiç dokunmıyarak (Biyoloji) bakımından marifetnamenin hususiyetlerine bir nebze temas edeceğim. Teşrih bakımından marifetname büyük bir yenilik göstermez bu bakımdan (Sina), (Heraklit), (Hipokrat) mektebinin devamı sayılır.

(İBRAHİM HAKKININ) ve marifetnamenin üstünlüğü ve Orijinalitesi bilhassa tekâmül mevzuundadır.

Hayatı, Âdem ile Havvadan başlatan dinî, sonra birçok şark ve garp filozoflarının tasavvufî mistik görüşleri ve ehemmiyetsiz kayda şayan olmayan hayalî ve şîrî telekkiler tekâmül mevzuunda hiçbir fikrî hamle yapmamış münakkah, müselsel ve bugünkü görüşlerin tamamen esasını teşkil edecek şekilde ilmî olarak izah, ilk defa (Marifetname) ile ve (İbrahim Hakkı) tarafından ortaya atılmıştır.

İbrahim Hakkı Marifetnamede :

Cansızlardan canlıların ve evvelâ nebatların nebatların tekâmülü ile hayvanların ve sonra maymunların, daha sonra da insanların meydana geldiğini

açıkça, temiz ve pürüzsüz bir Türkçe ile anlatıyor. Ve bu suretle bugünkü ilmin

mühim bir (Theorisi) olan tekâmül nazariyesinin ilk hamlelerini atmak şerefi bir Türke (Erzurumlu İbrahim Hakkıya) nasip oluyor.

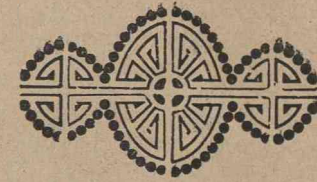
(İbrahim Hakkının) muasırları sayılan garp âlimlerinden ve hergün hırsu canla bütün biyoloji kitaplarının bahsettikleri ilk nebatat tasnifini yapan (Linné) uzviyet çeşitlerinin yekdiğerine intikal ve inkılâp edemiyecüklerini sabit ve uzvi hüviyetlerini değiştiremeyen birer varlık olduklarını kabul etmesile tekâmül bahsinde tamamen orta zaman feylesoflarının tesiri altında kalmış ve asla bir hamle yapamamış ve basit, iptidai bir telekkinin esiri kalmıştır. Muasırları içinde dünyanın hiçbir yerinde (İbrahim Hakkıya) takaddüm eden veya ufak bir zaman farkile izahı yapılabilen bir başka âlim yoktur. İlk defa (İbrahim Hakkı)da ilimleşen tekâmül mefhumu

ve nazariyesi yıllarca sonra (Lamark) ve (Darven) tarafından tamamlandı.

Fakat şeref bir asır önce yaşıyan, prensiplerini ve izahlarını bir asır evvel ilim dünyasına atan ve şark (Mistisisme) nin sıkı yol vermiyen çenberlerini parçalarıya aşan (İbrahim Hakkı)ya nasip olmuyor da (Lamark) ve (Darvene) ait oluyor.

Bugün her fırsatta uyuşuk ilimde ve iktisatta açık pazar koloni kalmış, dünü tel'in ediyoruz. Eğer omuzlarımıza düşen bugünkü vazifemizi yapmazsak yarın torunlarımız da bizi taşıyacaklardır. Şu hâlde varislerin ellerinde ve örümceklî kütüphane raflarında çürüyen kitapların tozlarını silelim. Türk ilim büyüklerini cihana tanıtalım. Ve (P. V. Renvard) gibi sakallı bunak âlimlerin mezarlarında kemikleri sızlasın!...

Dr. Rükneddin Fethi

Erzurum İntıbaı

Ayın on beşinci günü sabahı Trabzon'dan otobüslerle Erzuruma müteveccihen hareket ettik , Bu , Erzuruma ilk sayahatimdi. Menakıbını tarih sahifelerinde okuduğum ve bir çoklarından dinlediğim Erzurum çoktanberi hassas bir hatıra olarak kalbimde yer tutmuştu. Zaten son bir asırlık millî tarihimizde Erzurum mütezayit bir önem kazanmış, ona karşı umumî alâka ve hassasiyet gittikçe yüksek ve müstesna bir mahiyet almağa başlamıştı. Balkan harbi faciasında Selânik, Manastır , Kosva Yanya gibi vatandan koparılan Türk beldelerinin acıları henüz kalplerde çağlarken büyük harp başladı bir aralık o badirede Erzurum ve Trabzonun da düşman eline düşdüğünü gördük bu, ötekilerinin elemi unutturan bir acı! vatanın bağrında açılan bu yara çak tehlikeli, Zira Erzurum yaylasının askerî değeri ve mazide oynadığı tarihî rol malûm, müstevli Rus çarlığının hedefi müthişti. Bereket versin Türk millî vicdanının iki yıl kadar süren o büyük ızdırabı Şark vilâyetlerimizin kurtarılmasile nihayet bulmuş, uzun sürmemişti . İşte o zamandı, kurtarılmış olan bu vilâyetlerin umumî valiliğine tayin olunan şimdiki muhterem Umumî müfettişimiz Tahsin Uzer gazetelere bu yerler hakkında beyanatta bulunmuşlar, Erzuruma , civanmert halkına karşı candan , içten doğmuş olan sözler söylemişlerdir, o beyanattı okudu-

ğum zaman henüz görüp bilmediğim Tahsin Uzer ve mukaddes şark diyarına karşı kalbimde derin bir sevgi uyanmış , o zamandanberi bu yerleri görmek emeli benliğimde aziz bir iştihak halinde yaşamağa başlamıştı. Seneler geçti, Erzurum millî tarihimizde büsbütün kutsileşti, Türk diyarının bir medinesi, Türk tarihinin yeni bir Ergenekonu oldu, Bozkurt, ulusun önüne buradan düştü. Artık Erzurum Türk mazisinin ve istikbalinin düğümlendiği bir yer olmuştu. İşte içimde bu duygularla sabaktanberi yol alıyorum ve Erzuruma yaklaşıyoruz. Şehre gece girdik . Yattığımız lise binasından, sabah uyanınca etraftı seyrettim, ilk hamlede on üç yıl önce gördüğüm Ankaranın intıbaı hasıl oldu . manzara boz kır, önde bir ova arkada ve uzaklar da dağlar, civarda yapılmış veya yapılmakta olan yeni binalar, toz duman için de büyük bir faalliyet sahası ! toprak ve düz damlı evlerle asıl Erzurum şehri görünüyor, burada garp şehirlerimizde olduğu gibi muhtelif mimari tarzında mütenevvi binalar , muhtefif manzaralar hemen yok gibi, görülen şehir manzarasında yeknasaklık daha ziyade hakim. Saat kulesi, çifte minareler , kümbetler gibi abideler Erzurum mazisinin ve tarihinin ayakta dikilen vakur şahitleri fakat yeni Erzurumun Cümhuriyet Erzurumunun belirlemekte olan nüvesi hakikaten güzel ve muhteşem askerî ve memleket hastahaneleri, büyük öğretmen

okulu fıskırmakta olan modern Erzurumun müjdecileri, cidden güzel ve muhteşem binalar . Bize Erzurumu tarih tanıtmıştı, şimdi içinde bulunuyoruz.

Bunun için müfekkiremiş evvelâ tarih alanında dolaşmakta , Hayalen maziden süzülüp endiğimiz şu topraklar, yaylalar, dağlar, üzerinde hakikat olmak tayız, iki bin metro yüksekliğinde bir yayla! tabiat buradan dört tarafa yol açmış, Hazar denizine dökülen aras, Karadenize giden Çoruh, ta uzakta Basra körfezine erişen büyük Fırat ve Dicle'nin menbaları hep bu hâkim yaylada.

İrandan, Kafkasyadan, gelen yollar Anadoludan Şarka giden yollar yine buradan geçiyor. Burada olan büyük tarihî hadiselerin mana ve mahiyetini anlamak için bu vaziyeti göz önünde bulundurmamak lâzımdır . Çok uzağa gitmeyelim, bin senelik tarih devresi içinde gördüklerimizin bir kaçından Erzurum ve Şark yaylalarının , etrafa gönderdiği sular gibi tarih hadiselerini de akıtip tevzi ettiğini anlamış oluruz .

Anadoluya en eski devirlerde olduğu gibi ve son Türk muhaceret ve istilâsı da bu yayladan başlamıştı. Oğuz Türklerinin daha onuncu asır sonlarında başlayan istilâlarının alacağı istikamet ve şekli takdir eden Bizanslılar bütün kuvvetleriyle karşı koymağa çalışmışlar bir şey yapmamışlardı. Nihayet İmparator Romen Diyojenin 1071 de meşhur Melazgirt hezimetiyile tarih, Anadolu mukadderatında yeniden Türk devrinin açıldığına şahit olmuştu. O büyük hadiseyi müteakip Erzurum çabucak bir Türk beyliğinin merkezi oldu, Türklüğün buraya ne büyük bir kuvvet ve şuurla yerleştiğini ispat eden abideler asırların ihmal ve tahribatı altında asalet ve haşmetlerini muhafaza ederek bu gün dahi Erzurumun en kıymetli bedialarını teşkil etmektedirler.

Uzun, Osmanlı ve İran savaşlarında Erzurumun askerî önemi ve hâkim

vaziyeti kendini daima gösterdi. Nihayet zaman geldi, Erzurum bütün vatan için bir kalkan, pulat göğüslü bir kaharman oldu, doksan yıl içinde üç kanlı imtihan geçirdi. bütün vatan uğruna ezildi çığnandı, ızdırab çekti harp oldu.

Erzurum bu gün bir yığın toprak, fakat gözümüzde o toprak kanla yoğrulmuş bir şahamet abidesi, bir tarih bergüzarıdır . Biz, bu topraklarda barut kokularını, Şehit kanlarının cennetten buğulanıp gelen anber kokularını duyduk ve Erzurumu bunun için görmeğe, tukdis etmeğe, onun mübarek toprağını öpmeye geldik ve öptük . İnsan için, madde kıymetini, taşıdığı hatıralardan alır. İşte harap Erzurumun maddesinde hatıralar mamur ve zengin , mamafih Erzurumun maddiyeti de tarihi değeri gibi asalet ve ulviyet yoluna girmektedir., İstiklâl ve Cümhuriyet güneşinin Tan yeri olan Erzurumu o güneş mebzul hararetile ısıtmakta, onun gür ve mebzul hayatiyetini yaratmaktadır . Geniş caddeleri , Parkları , Modern binalar , içinden geçen demir yolu ile Erzurumu uzun değil , bir kaç sene içinde yeni simasile göreceğiz, Erzurum şarkın muhakkak bir mamuresi olacaktır. .

Ne olursa olsun Erzurumun maddiyeti üzerinde tarihi ve maneviyeti daima asil ve üstün olacaktır , Çünkü müstakbel Erzurum simasını, hüviyetini o kıymetten ve maneviyatten alarak doğuyur. Türk münevverleri için Erzurumu görmek bir vazife olmalıdır . İnsan oraya gidince tarihin manasını anlar .

Atatürk ilk millî hakimiyet ve istiklâl haykırışını buradan, tabiatın bu dört tarafa hâkim yarattığı yayladan yapmış 23 temmuz 1919 da Yeni Türkiyenin ilk temelini burada atmıştı . Hiç şüphesiz Türk tarihinin müstakbel ufuklarına yapılacak daha bir çok hareketler de buradan, mazi ve istikbalin kucaklaştığı Erzurumdan başlayacaktır .

A. Günel

Doğuya dair kısa notlar

Erzurum Trabzon transit yoluna ben (Doğu) nun ana damarı diyorum.

Kuruyan bu damara yeniden kan geliyor ve doğuya can geleceğini müjdeliyor.

Erzurum yolunun iki tabii cellâdı ver.

ZİĞANA ve KOP

Biri müheykel, atletik vücutu, genç, şahikaları engin ve zengin.

Diğeri ihtiyarlamış Şampiyon bir pehlivan gibi kel, kuru, heybetli, güreşe doymamış, inatçı.

Meşhur çığlarla ZİĞANA, bıyıkları yeni terlemiş bir zeybek gibi anî baskınlardan hoşlanır.

Zorlu ve korkunç tipileriyle KOP dökülmüş dişleri arasından kiskanç ve insafsız ıslık sesleri çıkararak ortalığı kasup kavurur

Her ikisi de domuzuna mağrur

Kış yolcuları, ZİĞANADAN geçerken haşmetli celâdı uyandırmamak için konuşmaktan bile korkarlar çekinirler.

KOP âdem oğlunun en üstün tekniği ile örülmüş şahmerdanların yoğurduğu telgraf direklerini bile huzurunda secdeye kapatır, kızarsa parçalar.

ZİĞANA ve KOP istediği kadar mağrur olsunlar.

DOĞUNUN kışına daha iki yıl hâkimdir,

939 da Cümhuriyet ve Devlet markalı şimendiferin kaloriferli kompartimanında Kop ve Zığanaya tenezzül etmeden ve açık spor yakalı bir gömlekle palan—döğen eteklerine varacak ve dolaşacağız.

Erzurumun havası serttir. Zaif vücutler, sakat yürekli ve sarsık ciğerli insanlar buraya dayanamaz ve yaşayamaz diyorlar. Doğrudur. Yalnız ben kısa bir noktayı ilâve etmek isterim.

Doğu yağlarında çelimsiz gövdeler gibi çelimsiz fikirlerde yaşayamıyor. Ata bile en büyük Millet davasını, en sağlam inancını haykırmak için (2000) metrelilik olan bu yağla kürsüsünü seçmemiş mi idi?

Erzurumde eski çağın (Külliyeye) dediği üniversite ayarın da ilim yuvalarının harabeleri, her adımda raslanan zarif selçuk medeniyet eserleri sanki yurttaşlara mütemadiyen haykırıyor.

Haksızlık yapmayın.. Erzurum ve Doğu kısır ve yoksul kaldısa kabahat tabiatın değildir.

Erzurum ufuklarında üç

şey göze batıyor.

TABYA, MEZAR, TOZ

Tabya kahramanlık, Mezar tevekkül, Toz dumanı üstünde bir ihmalin ifadesidir.

Tabyalar destandır, Abidedir, ihtimamla saklanmalıdır.

Erzurumu zincir gibi saran mezarlıklardan, tevekkülden kurtarmalıdır.

Bu gün mezarlıklarda Park, Fabrika, ve tiren istasyonunun temelleri atılıyor.

Şehri ölüm değil hayat kuşatmalıdır.

Tozu parke ile örtmek ihmali taşla tepelemek lâzım. Bu gün Erzurum bu şavaştadır.

Bunları yapamazsak biz dünü nasıl haklı olarak telin ediyorsak yarında bizi öyle taşıyacaklar.

demektir.

Bu gün Erzurumda iki müzik çarpışıyor. Kargaların ve kazma, küreğin sesi,

Tiren düdüğü öttüğü zaman kazma kürek kargayı susturmuş olacaktır.

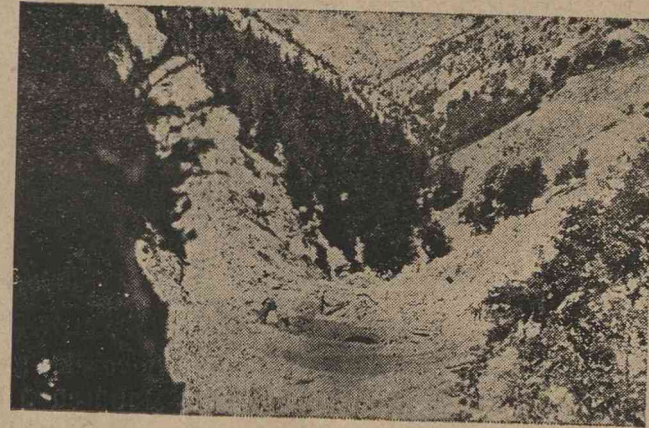
Doğuda -abiat haşın ve insafsızsa muvazeneyi temin etmek için biz yumuşak ve insafli olalım.

Toprak kısırca biz cömert olalım.

Ya deve.. ya diyar.. ya varlık ya yokluk.

Ben doğu kalkınmasının onuncu dönüm yılını özledim.

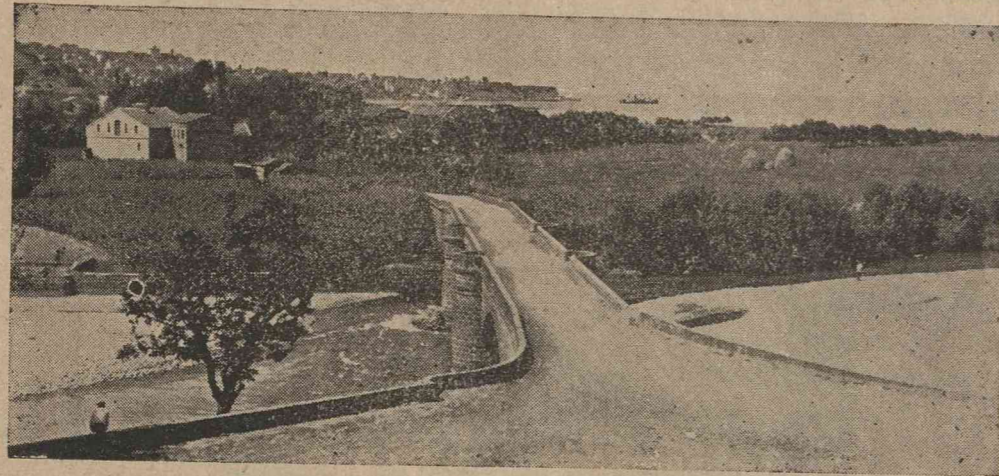
Dr. Rkneddin Fethi

Sığanadan bir görü

Erzurum yolunda

Bay E... «Ne olur, ne olmaz yoldur bu» diye sütçüye birbir peşine emirler veriyor. Gece uyuyamamış, kafilenin muhasipliği kolay mı ya? Herkesten evel gelmek lâzım. Hafif bir çise kaldırımları cilâlarırken arkadaşlar da geliyorlar. Hepsinin elinde küçük birer çanta var. B. Reşit Tarakçıoğlunun himmeti ve kültür direktörümüzün başkanlığı ile altısı Bayan olmak üzere yirmidört öğretmen Erzuruma gidiyoruz. Şarkın, büyük bir istikbale namzet olan ve kâhrmanlık dolu tarihine kattığı yeni eserleriyle hergün biraz daha yenileşen, biraz daha güzelleşen merkezini göreceğiz, öğretmenleriyle tanışacağız.

Trabzon Değirmenderesinden Limana bir bakış

Geç gelen B. A... yı cezalandırmağa karar vererek altıyı onbeş geçe hareket ediyoruz. Uğurlayıcılarımız Bayan öğretmenlerden bazılarının gözü yaşlı anneleri. Bindığımız iki otobüsün üzerine «Trabzon öğretmenleri»

yazılı bezler gerilmiş. 340 kilometreyi fasılasız aşacağız. Değirmenderede kısa bir polis muayenesi... «Yabancı var mı? Yok, uğurlar olsun!»

Dereyi solumuza alarak vadide ilerliyoruz. Yolda yüzlerce amele mütemadiyen taş kırıyor.

«Hacı Mehmedi» geçiyoruz, çok neşeliyiz. B. E... Seferberlikte bu yoldan Erzuruma çanta arkasında yürüme gittiğini anlatıyor. Biz arabanın her sarsıntısında ondan tarafa devrileceğini sandığımız bu ağır vücudun - ozaman biraz zayıf da olsa - bu yollardan nasıl yürüme gittiğine şaşıyoruz. «Galyan suyu» nun Trabzona getirileceği noktadayız. Bu hayırlı işin tahakkukunu

gönülden dileyerek geçtik. Ayvasili. Esiroğlunu, Mühürçüyü birer birer geride bırakıyoruz. Güzelliklerde bir film ömrü var, doyamıyoruz. biz gittikçe, büyüyen sıra dağlar yine yaşmaklanmış.. sarı tarlalar şimdi varını

yoğunlu ortaya toplıyan birer göçmen ailesi gibi yorgun, esen meltemde dinleniyor; sağlı, sollu mısır, tütün tarlaları arasından geçerek yavaş yavaş yükseliyoruz; dere bu yükselişe bilmem neden kızıp köpürüyor. Büyük bir köy olan Mataracı'yı geçtikten sonra dereyi sağa alarak Atıkilise yokuşunu tırmanıyoruz. Yolun kenarında takla atmış bir kamyon enkazı var. Ya çarpmadan veya çarpışmadan. Bu, zayıf yüreklerde epiyce bir sarsıntı yapıyor.

Yediye yirmi kala Maçkadayız, küçük bir kaza merkezi. Sigara alacak kadar tavakkuftan sonra hareket ediyoruz. Her hâkim noktada küçük bir kilisenin yıkık duvarları görünüyor, Trabzondan Maçkaya kadar üçyüz küsur mabet varmış. Bunların, papasların zoriyle zengin Rumlar tarafından «Desinler» diye yapıldığını anlıyoruz, belki de biraz siyasi... B. O... Yanındaki sepetten herkese bolbol erik, armut ikram ediyor, ne cömert çocuk! Virajlarda diğer arabayı da görüyoruz, bir aralık B. Ö... in başını dışarda, elini şakağında gördük; herhalde gazel söylüyor. Bayanlardan otobüs tutanlar da var, yer değiştiriyorlar, bazan kırmızı peştemallı Fadimeciklerin güttüğü inek sürülerine rastgeliyoruz. Bu hayvanlar yaklaşan tehlikeyi nekadar geç seziyorlar; durgun bakışlarıyla bizi bir müddet süzdükten sonra tam yanlarına yaklaşınca kenara değil, yol boyuna koşuyorlar.

Hamsi köyündeyiz : İki oteli, kahvesi, lokantasiyle güzel bir sayfiye. Burada biraz dinlenmeğe karar verdik; herkes çay, kahve içiyor. O. nel B. N... da bir tikslenme... Çay bardağını usulca masaya bıraktı. Yavaşça soruyorum.. Zeytin yağlı dolma kokuyormuş... Bu kadarlık kusur kadı kızında da bulunur değil mi? Resimler çekildikten sonra hareket ediyoruz. Artık Zigana başladı...

Şimdi yol boyu ağaç çeşitleri arasından binbir türlü güzellikleri seyrederek ilerliyoruz. Değirmenderenin menbaındayız.

Bir köprü ile Gümüşhane hududuna girdik. Ağaçların cinsi değişti. Köknar yerine Karaçam silsilesi... Bir müteahhidin çığ tehlikesine karşı nümune olarak yaptırdığı bir yanı açık beton tüneli geçiyoruz, etekler... Denilebilir ki ipek yaşmaklı Zigana çamlardan (2) ferace giymiş. B. M. in tansiyonu varmış, bir arkadaş soruyor :

— Yüksek mevkie çıkmak kalbnize tesir eder mi ?

Ziğanadan görü

Cevap:

— «Uzun müddettir yüksek mevkie çıkamadım. Kahkahalar!». Solda beş on kelifli (2) bir yaylânın yeşil düzlüğünde zevkle otlayan sürüler... Dokuz beş geçe Zigana hanlarındayız. Bir kahve, karakol, çan.

Değişen manzara karşısında hepl-

miz hayretteyiz. Evvelki yeşillikler yerine şimdi berrak bir göğün altında parlıyan mavi, lacivert, mor dağları seyrediyoruz. Temmuzda olmamıza rağmen üzerlerinde kar var. Yol gittikçe daralarak eteklere doğru kıvrıla kıvrıla uzanıyor. Zıgana bu yakada hakikaten azametli ve korkunç.

Burada herşey.. İklim, tabiat, ev, insan herşey değişiyor. B. M... in hocalığı üstünde.. Yaşı okadar ilerde değil ama dağların genç ve ihtiyar diye ayrılmasını beğenmiyor; yıpranmış, yıpranmamış demek lâzımmış. Durmadan geçiyoruz. Yer yer homurdanan silindirler yolumuzu kesiyor.. Yavaşladık...

Ardasa çıplak eteklerde beyaz bir leke gibi görünüyor. Keskin virajlarla düze indik. Tirebolu yakınlarında denize kavuşan Harşit suyunu takip ediyor ve nihayet Ardasaya giriyoruz. Yol boyu birkaç evle birkaç dükkân...

Çarşafı bir kadın merkebiyle kasabaya girerken biz çıkıyoruz. Sıcak fazla.. Derede yıkanan köy çocukları ile uzaktan görünen Gümüşhane bahçeleri bize biraz serinlik veriyor.

İki suya geldik. Yanyana akan iki billur dere.. Yauları kavakla söğüt... Altındaki sürülere sakallı keçiler köşemelik yapıyor. Yola birkaç çocuk dizilmiş, ellerindeki kaplarda vişne var. Şöföre bağıyorlar: «Eğle, susamışlardır». Gümüşhaneyi bir sorana şöyle tarif etmek lâzım: Çıplak kayalık dağlar arasında çok ağaçlı bir vadi. Dere boyuna dizilmiş damları düz, sivri kubbeli evler ve birkaç dükkân..

Otobüs karakola fren kâğıdını gösterdikten sonra emniyet otelinin önünde duruyor. Herkes yemek paketlerini alarak lokantaya koşarken bazı Bayanlarda tereddüt var. Sağa sola soruyorlar: «Acaba bir kâse çorbacık da do-

kunur mu?» Yemek neşeli geçiyor. B. A. nasılsa yiyemediği bir dilim börek için müşteri arıyor. Nefis böreğe rağbet eden yok. Ağaçların altında içilen kahveden soura tam on ikide hareket ediyoruz.

Yol âdeta asfalt. Gümüşhane Naftası bol taşla muntazam yollar yapmış. Diğer otobüste galiba arıza var. Serin bir yerde beklemeğe karar vererek geçiyoruz. Erzincan yolunun ayrıldığı Pirahmet köprüsünden sonra Zifon dereye geldik.

Buram buram terliyoruz, Eski devirde eşkiyanın güpe gündüz soyunun dedikleri yerde biz arzumuzla soyunmağa başladık. Şimdi bu yerlerde yol, bakımevleri var, konforlu devlet otobüsleri işliyor. Ne mutlu! Vavuk dağında biraz serinledik. B. M. Daha rahat gitmek için şoförü soluna geçiyor. Şoförümüz şen bir adamdır. M... yi tatmin için «Bakın şimdi çok rahat edeceksiniz,» ve arkasından da: «Yalnız ayağınızı uzatmayacaksınız» diyor. Çok rahat bir gidiş değil mi?

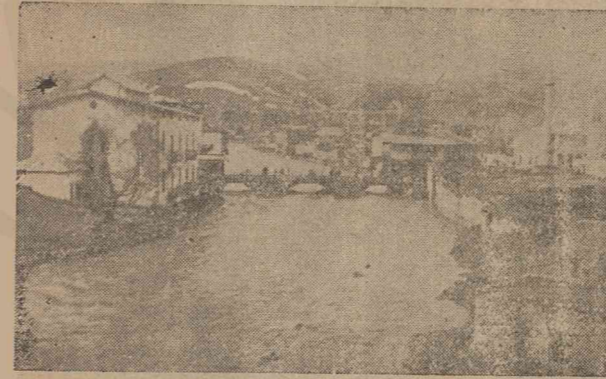
Bayburt ovasına indik, Mahsul hemen kaldırılmış, yerini gelinciklere terketmiş, bir sarsıntıda B. E... nin başı arabanın tavanına çarptı. Geçmiş olsun!

Şoför Hasanın çok iyi bir çocuk olduğunu söyledik ya. Her rastladığımız arabaya birşey ister misin? diye soruyor; işte yolda kalmış bir arabaya bir teneke benzîn verdi, bedava değil ha, numarasını almış, «Of, bir» diye ezberliyor.

Karşımızda Bayburt kışlasını gördükten biraz sonra kasabaya giriyoruz.

Bayburt; güzel bir kasaba, derli toplu, geniş bir caddesi var; Çoruh bütün cömertliğiyle akıyor. Bol su ve bereketli toprak, çalışanların himmetini boşa çıkarmıyacak.

Bayburt öğretmenlerinden B. Cemaal bizi Halkevine götürerek şurup ikram ediyor. Üç buçukta hareket ediyoruz. Yolu sulayan bir araba gördük. Bir fıçıya takılmış delikli bir borudan sular fışkırıyor. Yol kenarlarında tezek yığılıları var. Maden hanlarına kadar arızasız gidiyoruz. Bir aralık şoför arabayı durduruyor. Lâstiğe çivi saplanmış.. B. E. m. inin kuvvetli kolları imdada yetti. Yirmi dakika bir teahurla yine yola çıkıyoruz. Önümüzde çinkiraklı, püsküllü atların çektiği taş arabaları var. Kopun eteklerine geldik. Duruyoruz. Bir çeşme.. Hatice hanımın

Bayburt'un umumî manzarası

buzlu hayratından bol bol ve kana kana değil, yudum yudum içiyoruz. Saat beş güneş artık sırtın arkasına çekiliyor. Bir aralık herkeste bir telaş, bir aranma gördüm; meğer su tesirini yapmış. Sabahleyin beğenilmiyerek çantanın bir kenarına atılmış ekmeğin parçalarının şimdi ne hususî bir ihtimalla çıkarıldığını görürseniz şaşarsınız. Dikkat ettim, kuru ekmeğin lezzetine varılmak için damakta bir içice dolatıldıktan sonra baş sallanarak, göz kaydırılarak öyle bir yuduluyor ki. Kop hanlarını geçtikten sonra Kopa çıkıyoruz. Buraya bahar yeni gelmiş, zümrüt gibi yeşillikler arasında renk renk çiçekler

gözlere bir hayal görmüş hissini veriyor. 243 inci kilometrede Erzurum hududuna girdik. Bol nefes alıyor ve serinlikte gidiyoruz. Yalnız nefes alamıyan B. M... Kop her tarafa hâkim. Bütün haşemetile tahtına kurulmuş bir kral yayılarak, geniş geniş, fakat temkialî oturuyor; Zıgananın cirmine bakmadan atılmaya hazır, tehditçi, küstah haline bakarak için için gülüyor. 2600 dayız, can kurtaran çanı yanında arabadan iniliyor, jandarmalarla beraberiz; Anadolunun bu çok temiz ve kahraman çocukları acıkan arkadaşlara tayinlerini vermek fedakârlığını gösteri-

yorlar. Onlarla resim çıkarıyoruz. Beş buçukta hareket.. Şimdi boğazladığı genç vücutleri beyaz topraklarına gömen meşhur Kop cellâdı Karataştan geçiyoruz. Korkunç yer; geniş büyük kavisler çizerek düze indik. Fıratın ayağı Karasuyu takip ediyoruz. Yanımızdan geçen kamyonların çıkarttığı toz bulutu önümüzü, hatta birbirimizi görmeğe mani...

Kâh dağı yararak, kâh delerek ilerliyen tren hattının hepimize iftihar veren manzarasını seyrediyoruz. Küme küme amele çadırları, ebediyete kadar uzanan Cumhuriyet azminin birer nöbetçisi olarak dizilmişler. Etraf gittikçe matlaşıyor. Altıbuçukta, tren hattı üstünde olduğundan, kıymeti gittikçe yükselecek olan Aşkaleye vardık. Erzurum ve Aşkale öğretmenleri tarafından karşılanıyoruz. Bize ayran ikram ediyorlar. Büyük zahmetlere katlanarak akşam yemeği için hazırlık yapmışlar. Beraberce yemek yiyoruz. Se-hize yirmi kala Erzurumlu arkadaşlarla beraber hareket ediyoruz. Ortalık

EV.

Başlayan başta biter, bitmeyen başlamaz ki,
Bu ömre bağlılığım öyle az, öyle az ki!
Bütün şu yeryüzünde benim bir tek evim var,
Bu evde tanıyorum kendimi kendim kadar!
Bu yapı ne tahtadan, ne de mermer taşından,
Harcı, yalnız bir ömrün bütün bir gözyaşından!
Ne kapı var bu evde, ne de kara bir duvar,
Bu evden başkasında duvar olur duyğular.
Ardımdaki yılları uç uca ekleyince,
En son yılın önünde boş yere bekleyince,
Bu yıllar duvar olur, duvarlar birer kapı
Ve ne yazık yıkılır benim kurduğum yapı.
Ben ki onu içimin gözünden kışkırırım,
Başımı taş tanırım, onu bir baş tanırım!
Bütün şu yer yüzünde benim bir tek evim var,
Dile gelmez acılar, sonu gelmez acılar.
Başlayan başta biter, bitmeyen başlamaz ki
Bu ömre bağlılığım öyle az, öyle az ki!..

1934 Rifat Necdet Evrimer

TARİHDEN PARÇALAR

Trabzonun eski eserleri içinde bir Excursien

Trabzonun tarihî inşaatı içinde en çok göze çarpan hiç şüphesiz kaleleridir. Bugün maddî hiç bir vazife ve kıymeti kalmamış olan bu yer yer yıkık ve harap duvarlar ancak uzun bir mazi ve tarihin yadigârları, canlı ifadeleridir. Kaleler, tarihin bilinen her devir insan tarz ve tipini taşıyan bakiyelerdir. bazı beden temellerinin harcsiz büyük bloklardan yapılmış kısımları vardır, bunların en eski devirler inşaatı olmasına kuvvetle ihtimal verilebilir. Müteakip devirlerin inşaatı bu bakiyeler üzerinde devam etmiştir. Zağnos dereçesinin şark yamacında ve Bay Ruhinin evi altına

karanlık. Arkadaşların bir ağızdan söyledikleri şarkıları dinliyoruz. Şoförle B. M... bir türlü anlaşamıyorlar; bir sudan geçmek lâzım, şoför mütereddit acaba makine ıslanır mı? Arabayı suya sürüyor. Aman diye bir feryat işidiyoruz. Makine dairesi ile birlikte B. M... de ıslanmış. Dereyi geçtikten sonra duruyoruz Arkadaşımız ayaklarını açarak sularını süzdürüyor. Yine hareket. Picada durmadan geçiyoruz Önümüzde parlıyan Erzurum ışıklarına bir türlü kavuşamıyoruz; bir serap gibi biz yaklaştıkça o uzaklaşıyor.

(1) Kayın, istiriç, gürgen, köknar.

(2) Köknar. (3) Yaylâ e'1.

— Sonu var — N. Erel

tesadüf eden kısımda ki, burası asıl eski kalenin bedenidir buranın temel kısmında en eski inşaat bariz bir şekilde görülmektedir. Geçen cumartesi günü, Trabzon asarının kıymetli müdekkiki Baki Cinemre ile mezkûr duvarların alt kısmından başlayıp dereye kadar devam eden ve takriben kırk metro tulünde olan tüneli tetkik ettik. Mesci zadelerin bahçesinde olan bu tüneli bahçe sahiplerinin lütf ve delâletile gördük ve içerisine girdik. Kale civarının dibinden başlayıp bir buçuk metre arzında ve fazla meyilli bir şekilde ve üstü harçlı taşla kemer yarı örtülmüş aşağıya doğru giden bu tünelde yirmi beş otuz metro girildikten sonra rakid bir su tabakasına geliniyor daha doğrusu burada su seviyesi tünelin tavanındadır tünelin zemini soradan toprak ve çakılla doldurulmuştur. , Altta su deposuna kadar inmek için basamaklar, olduğu muhakkaktır. Basamakların veya bu tahtezze min yolun daha aşağı devam ettiği ka bul edilebilir. Zağnos deresinin bu kısmında zemin muntazam taşlarla döşenmiştir, Tünelin, derenin bu döşeli zemini altından devam edüp karşı yamaçdaki kale tarafına geçmesi akla gelebilir halk arasında da böyle bir rivayet vardı. Bıccce bu, varid değildir.

Anladığımızı göre derenin suyunu biriktirmeye mahsus ve dere seviyesinde

şağı geniş bir mahzen yapılmıştır.

İç kaleden de bu mahzene inen yolun zemini merdivenlidir. Yolun mahfuz ve mestur kalması için üzeri tünelvari harçlı duvarla örülerek yerin altından mahzene kadar devam etmektedir. Yer altından gidan bu yolun veya mahzenin içinde dereye yakın bahçe içinde bir kuyu vardır. , Su seviyesi kuyunun ağzına yakındır. Bir ipin ucuna bağlanan taş rakkas gibi sallanarak aşağıda yan cidarların olmadığı anlaşılmıştır.

Bu da, kuyunun büyük su mahzenine açılmış olduğunu göstermektedir . Bize refakat eden zevatin bu kuyu ya ait naklettikleri bir hikâye vardır.

" Yetmiş seksen yıl evvel içinde bir

kuyudur fakat tekin değildir.. Baki gin emre bir şey naklediyor ; Rus seyyahı Çehaçef bugünkü Ortahisar camiinden kale dışına çıkan yer altı bir yol olduğunu iddia ediyor hatta Trabzonu ziya retinde bugün bizim içine girdiğimiz tüneli tetkik etmek istediğini fakat sahiplerince müsaade edilmediğini eserinde kaydediyormuş. Çehaçefin fikrine göre ortahisar camiinden " Eski altınbaş kilisesinden,, başlayan yer altı yol, bugün bir kısmını gördüğümüz tüneldir .

Tünelin müntehi olduğu su mahzeninin içinde ne var , ne yok olduğunun anlaşılması için açılacak bir menfezden arazozla suyun boşatılması icap eder.

hazine bulunduğu rivayet edilen kuyuya, mal sahibi , bir adam indirttir , içerde kaya içine oyulmuş yerlerde hazineyi bulan dalgıç ceplerini altınla doldurur, fakat o anda kendisine bir fenalık gelir, alelacele yukarı çekilmesini işaret eder, altınları çıkaramaz, kendisi çıkarılır .

Fakat hastalanır ve ölür , kuşağının arasında kalmış olan tek bir altınla da cenazesi kaldırılır "

Hikâyeye göre kuyu artık altınlı

Bir zamanlar kilise veya kale muhafızları için su hazinesi olarak kullanılan bu mahzen belki Païen devrine ait bir mabet veya bir katakompdı . Bugün bizim anladığımızı göre bu yer altı yolunun gitiği yer bir su deposudur . Ve Altınlı kuyu da bu deponun üzerinde açılmış alelâde bir kuyudur.

A. Günel

Büyük Tarih Trabzonda.

Bizler ki Onun peyrevi olduk,
Azdır Ona etsek de taabbüt ;
Bir nâdiredir varlığı akdes.
Millet ki coşup son heyecandan
Tâzimle selâmlar Onu, candan
Yükselmede " Varol , diye her ses.

10 Haziran 1937

Rifat Necdet Evrimer

Zıganada mehtap ;

Ustam Rifat Necdet'e, ve Dr. Rükneddin Fethi'ye

Önümüzde kıvrılıp, uzanan ince yollar,
Yanlara baka baka çıkıyoruz yokuşu . .
İçimde bir rüyanın tatlı akışları var! . .

Bir nur tasa benziyor gökte ayın duruşu ;
Mehtabı kucaklıyor uzanmış gümüş kollar,
Gözler mahmurlaştı hep, kalblere doldu huşu . .

Kaplamış vadileri mavî buğudan bir tül,
Ayı tutmak istiyor yukarda çam dalları.
Bir su parlıyor bazı, açıyor altın bir gül . .

Dik yarlar kapkaranlık, tepeler aydın yarı.
Bu hal bitmesin diye yalvarıyor bir gönül :
Kalalım buralarda kapayın şu yolları! . . .

Hakkı Tuncay

ESKİ TRABZONA DAİR

III

Geçen yazıda en eski Trabzonun ilk sakinlerinin Ortaasyadan gelen kavimler olduğuna ve (Trapézus - Trabzon) isminin irki bir esase raci bulunduğuna dair dediklerini aynen naklettiğim Charles Texier mütalealarına şöyle devam ediyor .

Garp mıntakalarında koloniler kurmak için Kafkas yaylalarından inen kavimler, doğdukları yerlerin hatıralarını beraber taşıyor ; şehirlere, derelere ve dağlara ötedenberi alıştıkları isimleri veriyorladi.

Grek ananeleri, Arkadyadaki Trapézus'un kuruluşunu, milâttan bin beşyüz sene evvel yaşayan (Nyctinus) zamanına çıkardıklarına göre, Kafkas Trapézusunun (Argos) (1) ve Atinadan daha eski olduğu, milâttan takriben iki bin sene evvel ve Asya sahilindeki Grek şehirlerinin kuruluşundan çok önce mevcut bulunmuş olduğu düşülebilir.

(1) Eski Yunanistanda, Moranın şark sahilinde ve Arkadaya gibi bir (Pelasge) memleketi Olan (Argolide) kıtasının merkezi. Sonradan İspartalıların hakimiyeti altına girmişti. Eskilerce, yetiştirdiği atlarla meşhur olan bu şehrin Grek mitolojisinde büyük bir mevkii vardır, ve eski Yunanistanın en eski şehri olarak maruftur.

Dikkate değer Ki ; Morada, Arkadyada bir diğer (Trapezus) kurulmuş olduğu gibi Rize ile Mapavri arasında ve Mapavriye yakın bir burunda (Argotil), eski haritalardaki doğru yazılışla (Argolid) isminde küçük bir iskele vardır.

Daha şarkta, ismi 8-10 sene evvel (Pazara) a çevrilen (Atina) kasabası ve bunun az şarkında (Eski Trabzon) denilen bir mevkii ve bazı harabeler, ve yine Atina - Pazarın az garbında, Ege denizindeki bir adanın adaşı (Leros) mevkii bulunduğu gibi.

Bütün bu şehir, kasaba ve mevkii isimlerindeki ayniyetle bunlardan sahillerimizdekilerin Yunanistandakilerden daha eski olduklarına ve her iki taraftaki bu aynı isimli beldeleri kuranların veya buralara isim verenlerin aynı menşeden olduklarına dair düşüncelerimi yine bu sütunlarda göstermeğe çalışacağım.

Fakat Trabzenu hakiki Grek ırkından bir halkın merkezi olarak alırsak, O zaman xénophon'un dediğini iltizam etmeğe ve Trabzonu Sinob'un bir kolonisi adetmeğe mecbur oluruz.

Bu takdirde ise, bu kolonilerden ilk kurulanların tesis tarihleri milâttan ancak yedi asır evveline çıkar.

Bu tarihlerde Metl'ler ve Asurlular memleketin dahiline hakimdiler ; fakat denizde seyru sefere az alışık olan kavimler için daimi bir dehşet kaynağı olan bu denizin (Karadenizin) sahilleri de ilk işgal edenlere bırakılmıştı. Bu suretledir ki Pelasge Trabzonu, müşkülatsızca, mevkiini Grek Trabzonuna bırakmıştır. İşte bu son şehirdir ki bizim için tarihi devreye girer ; bundan evvelki Trabzonu ise Grek ananelerinden tanıyoruz.

Asya Trabzonunun mevkii, galabalık bir halk merkezi olarak inkişaf etmeğe diğerlerinden daha çok elverişli idi. Şehrin Kırım yarım adası halkı ile ve Arkadyalılarla olan karabeti (Parenté) ve Ortaasyanın kuvvetli ve zengin milletlerle devam ettirdiği münasebatı, Trabzonun ticaretine işidilmemiş bir inkişaf vermeğe çok yardım etmişti.

Trabzon, cenup tarafından aşılması güç ve aydı zamanda muharip kabilelerle meskün bir dağ zincirile kapalı olduğundan, uzaktaki metbularından hiç endişe etmiyor, ve tamamen serbest şehir halinde yaşıyordu.

İşte xénophon'un 8600 askeri, ric'atlarında Trabzonu bu vaziyette bulmuş ve (Teéchès - Tekes) tepesine rekzettikleri cesim taş a şanlı seferlerinin hatırası olarak bir kaç satır hak etmişler, misafirperver şehire ulaşarak uzun süren yorgunluklarını ancak orada dinlendirebilmişlerdi.

24

Trabzonlular Gerklere muhtaç oldukları her Türklü erzak ve saireyi verdiler; halâskâr Jüpiter ve Herkül şereflerine bayramlar yapıldı, kurbanlar kesildi. xénophon, Trabzonda otuz gün kaldı, Trabzonun olduğu gibi, civardaki küçük kasabaların halkı da Kadın ve çocukları Giresuna sevk etmek için xénophon'a gemiler tedarik ettiler.

Trabzonu kuşatan ve Kolşit (2) mıntakasına ait olan dağlarda (Taoques), (Tzannes) ve (Mosi occei) kabileleri sakindi. Bunlar yalnız çapu'culukla geçiniyorlardı. Bunlardan (Mosinoccei) ler ağaçtan kulelerde otururlar, ve bir nevi Blockhaus olan bu kulelerden yabancılara üzerine saldırırlardı. Bu gün bile bu dağlarda köşelendirilmemiş iri ağaç gövdelerinden yapılmış ve çatıları çok iptidai bir san'atlı temamlanmış inşaat görülmektedir.

Trabzon - Erzurum yolu üzerinde vakı (Veisernik) köyünde bu tarz inşaatın garip nümüneleri vardır. (3)

Gereklerden ayrı bir ırktan olan bu ehali, kapadokyanın (4) yerli halkına mensup olup, bunlar (Leuco syriéns) (5) namile tanınmışlardı. kolşitliler " hitan ", âdetini tatbik etmekte idiler ki yabancı bir menşeden olduklarına sarıh bir delildir. Herodot'un düşündüğüne göre bunlar, (Szostris) in (6) ordularının arkasından gelip bu memlekete yerleşmişlerdir.

Giresun , Amasra ve Ereğli gibi diğer sahil şehirleri de, Trabzon gibi Gerek menşeli şehirler olmala iftihar ederler ve beldelerinin kuruluşunun başkalarına ait olduğuna dair olan her hatırayı daima ber taraf ederlerdi.

Bu şehirleri idare eden perensler Kapadokya veya Paflagonya (7) aslından oldukları halde keadilerini gerek

irki şubesine bağlamak için ellerinden geleni yaparla, ve bu suretle muhtelif asıldan halk arasında kendilerini mümtaz bir ırktan sayarlardı.

Sami ırka mensup olan halk Metler ve Perslerle birleşir, Kafkas aslından olan bütün ehali ise Gereklele aynı gaye etrafında toplanırlardı.

Asya ehalisinin bu inkısamıdır ki, asırlarca müddet, dünyanın bu en güzel mıntakalarından birini kana boyayan büyük çarpışmayı doğurmuştur.

İskender, küçük Asyayı istilâ edince harbi İranın kalbgâhına tevcih etti. Bu sırada Pont krallığının şehirleri tam bir sükûnetten istifade etmekte devam ettiler

(2) Colchide - Eski coğrafyaya göre, Karadenizin şak sahilinde ve kafkasyanın cenubi garbisini teşkil eden mıntaka. Takriben bukünkü Gürcistan, Çoruh ve Rize.

(3) Acaba „Serander„ den mi bahsediyor

(4) Capapadocie - Eski coğrafyaya göre Anadolunun ayrıldığı mıntaka memleketlerden biri. Takriben orta ve kısmen şarkî Anadolu. Takriben Erzincan Sivas ve Kayseri. Bu günkü kayseri merkezi olmuştur.

(5) Leuco Syrie - Beyaz Süriye (ve buna nisbetle beyaz Süriyeli) demek olan bu tabir eski tarihçilerce Süryenin şimalile kilikyanın şarkındaki mıntaka ve ehali için kullanılırdı.

(6) Milâttan 1300 sene evvel saltanat süren ve Etilerle meşhur Kadeş muharebesini yapan, Mısır hükümdarı Rases II e verilen diğer bir isimdir.

(7) Paphlagonie - Eski coğrafyaçılarda Anadolunun bir parçasına verilen isim Takriben şimdiki Kastanmoni Boli ve Sinop.

25

Hayattan ve Kitaplardan Notlar

*Herkesin dostu. hiç kimsenin dostu değildir.
Buluttan nem kapana ördek Hasan hikâyesini anlatmalı.
Her fazla iltifatın varacağı yer, biraz da hususî endişedir.
Yalanın başladığı yerde hakikat muvakkat bir zaman için susar.
Elden ağıza yaşayanlar için hayat olduğu gibidir.
Kıskançlık, insanın içini kemiren, onu zaman zaman gülünç
mekie düşüren yaman hastalıktır. Teşhisi kolay, tedvavisi güç.
Yerini bilen durmasın bilir.
Beni bana vermeyen kitabın kıymeti yoktur.
Mücadele için cidal arayanda idbar korkusu vardır.
Burun, bir insanın alâmeti farikasıdır. Onu kaldırdığınız zaman her
insan azçok birbirine benzer!
Elin başa kıyamı, midenin hakimiyetini ilân eder.*

F. N.

Ticaret ve servetlerini, donanmaları İskenderia donanması tarafından mahvedilen, Finike şehirleri, Sayda ve Sur zararına inkışaf ettirdiler. Hatta Makedonyalı cihangirler İmparatorluğunun, halefleri arasında taksimi (Antiochus) le (Eumén) arasındaki kanlı harpler; neticesinde küçük Asyanı Roma haki-

EKONOMİ

Tarbzonda Arazi İhtiyacı

Son senelerde, bir arazi meselesinden, arazi ihtiyacından bahs edilmektedir. Bunu zaman zaman gazetelerde görüyor ve okuyoruz.

Biliyorsunuz ki Türkiyenin arazisi geniştir. Bu genişlik içinde ziraat edilegemekte olan kısım azdır. Demek oluyor ki ziraata elverişli olup ta boş kalan arazimiz mevcuttur. Ve bu kısım arazi, istatistiklerin gösterdiğine göre, pek çoktur.

Buna rağmen memleketimizin bazı yerlerinde bilhassa nüfusu kesif olan bazı mıntakalarında, bu meyanda Tarbzonda araziye muhtaç olanlara da rastlıyoruz. Ve nitekim arazi tevzii lüzumundan da bahsediyoruz.

Arazi tevzii meselesini bütün memleket ölçüsünde ele aldığımızda bunu icap ettiren ve doğuran sebeplerin başlıca iki ihtiyacından, ihtiyacı karşılamaktan tahaddüs eylediğini görüyoruz :

Biri dışarıdan getirttiğimiz muhacirlerin yerleştirilmesi için, diğeri de asıl sekeneden bir kısmının hakikatan toprağa olan ihtiyacını temin için :

Burada bunlardan birincisini bir tarafa bırakıyoruz. Ve yalnız ikincisini nazarı dikkate alarak mevzuumuzu çerçevelemek ve dolayısıyla mahallî kılmak istiyoruz. Nitekim Tarbzonda muhtacir iskâni mes'elesi yoktur. Ancağ dar arazi ve bol nüfus içinde ihtiyacı olanlara toprak tevzii vaziyeti vardır.

Son yapılan sayımda Trabzon da 360 bin kadar nüfus tesbit edilmiştir, 4630 kilometre murabbaindan ibaret bulunan sahasına nisbet edilirse Trabzonun kilometre murabbai başına nüfus düşümü 77,7 olur ki bunda, Türkiyede Trabzon için -İstanbul vilâyeti müstesna - bir rekordur.

Trabzonun, hepimizde bildiğimiz gibi, her tarafı ziraata elverişli değildir. Bir çok yerleri yayladır. Dağlık taşlık ve fundalıktır. Ormanlarını da çıkarırsak bütün sahanın ancak beşde biri ziraat kabiliyeti göstermektedir.

Bu vaziyet içinde Trabzonun arazi darlığı daha kolay anlaşılacaktır. Fakat derhal ilâve edelim ki bu darlık mutlaka değil

nisbidir. Ve Anadolunun geniş araziye malik aksamına göre bir kıyastır. Yoksa mevcut arazisine göre Trabzonun bu nüfus kesafeti bilfarz Avrupanın bundan daha kesif olan yerleri yanında hayli noksan kalır, Ancak ilerlemiş memleketlerin ziraat, iktisat ve kültür sahasındaki olgunlukları bizim pek fevkimizde olan kesafet nisbetlerini kolayca hazmedebilmektedir. Bunlar mevcut tabiat ve insan kuvvetlerini tamamen istismar edebiliyorlar. Sebebi de bu memleketlerde fertlerin görgüsü, bilgisi, metotik çalışması, kolaylıkla işletme sermayesi bulunabilmesi velhasıl yetiştirmede ve satışta organize edilmiş bulunması ve nihayet ekip biçtiğinin kârına ve zararına plânçosuna, bir kelime ile, hesabına vakif bulunması gibi esaslarla mücehhez bulunmuş olmalarıdır.

Bizde ise bunlar olgun dereceyi bulmak şöyle dursun, ya henüz başlamış veya büsbütün mevcut değildir. Unutmayalım ki biz herşeyi yeniden kurmak mecburiyetindeyiz. Köyü ve köylü mefhumunu daha yeni yeni anlamağa başlamışızdır. Ve ona uğraşıyoruz. Ve şüphe yok ki bu anlayışı da tamamen Cumhuriyete borçluyuz. Ziraatımız, san'atı, tekniği, ekonomisi ve kültürü ilerlemiş memleket ve milletlerden çok geridir. Bizde köylü işletmeleri henüz pek noksandır. İşletmelerin bünyeleri eksiktir. Bünyelerin kuruluşu, iş-

leyişi ve gidişi tam değildir.

Köylümüz, bünyeyi teşkil eden unsurların hepsini haiz bir vaziyette bulunmuyor.

Ya toprakça fakirdir. Veya mevcudü islâha muhtaçtır. Ya yapı, inşaat varlığı eksiktir, veya âletten, makineden, teknik vasıtalarından, malzemedenden ve yardımcı maddelerden mahrumdur. Bunlar temele ait esaslı varlıklardır. Lâzım gelir ki köylü işletmelerinde tamamen mevcut bulunsunlar. Köylümüz işletme (İş) kuvvetini oldukça haizdir. Çalışmak için kendisi ve ailesi efradı yetecek kadardır. Fakat yalnız bu ve yalnız tarla varlığı kâfi değildir. Köylünün aynı zamanda ormanı da olacaktır. Sebzeliği, bahçesi, hayvanı, merası, bulunacaktır. Mütedavil işletme sermayesi mevcut olacaktır. Bir köylü için bütün tabiat kuvvetlerinden istifade etmek icap eder. Bunun için de lüzumu zaruri olan ve yukarıdanberi yazılıp gösterilen mütenevvi varlıkları haiz bulunmalıdır. Ve ancak bu suretle arazisini ve iş kuvvetini istismar edebilir. Yoksa, bunlar noksan kaldıkça köylü iktisadiyatından büyük bir hayır beklemek doğru olamaz.

Bu noksanların yanında en yamanı toprak ve arazi noksanıdır.

Köylünün kalkınması için Türkiyede umumî mahiyette güvenilecek esaslar yalnız tabiat ve insan varlığından ibarettir. Bu şartlar içinde kalkınmak için biricik yol, mevcut iş kuvvetini mevcut

olmayan ve lüzumu zaruri bulunan diğer varlıkları yaratabilecek bir tarzda ve kesafette kullanmaktır. Bu esastır. Fakat tabiat kuvveti mevcut olmazsa yani arazi ya hiç yok veya kâfi miktarda bulunmazsa köylü ekonomisinden bir fayda beklemek tamamen boş bir ümittir ibaret kalmış olur. Saydığımız şartlar içinde

Trabzonda nispi bir arazi darlığı şüphe yok ki mevcuttur. Arazisi hiç olmayanlar bulunduğu gibi yetecek kadar olmayanlar da pek çoktur. Binaenaleyh köylünün kalkınması meselesinde ve arazi tevzii ihtiyacında bunların her ikisi de nazarı dikkate alınmağa ve evvelkiler kadar sonrakiler de düşünülmeğe lâyıktır.

K. Bulutay

AYIH HULÂSASI

Şehir ve Yol

Bu mevzuda ele almak istediğim şehir Trabzon şehridir, fakat "Yol," Trabzonun şehir yolları değildir. Yavuzun Trabzon valiliği zamanında yapılıp bu ana kadar o hal üzere kalan şehir yollarımız, son günlerdeki kımıldanışlara rağmen, maalesef henüz ne ayın ne de yılın hülâsası olarak ele alınacak bir durumda değildir. Burada kastettiğim yol, Erzurum şosesi ve transit yoludur. Bu yolun "Transit," gibi gelip geçici bir isim taşımasına rağmen Trabzon için ifade ettiği mâna çok derindir. Henüz bir aydanberi üzerinde işlemeğe başlayan devlet otobüs servisleri bize Trabzonun istikbali adına büyük umutlar veriyor. Bir hafta evvel ilk turist olarak eşi ile İran hududuna kadar gidip gelen ziraat profesörlerinden ecnebi bir dostum, bana bu yoldaki duygularını anlatırken :

— Servisin intizam ve mükemmeliyetini, yolculara gösterilen alâka ve nezaketi metetmekten başka söyleyecek sözüm yoktur. Yolun bazı yerleri arızalıdır, fakat mütemadi çalışılan bu parçaların pek yakında ıslâh edileceği kuşkusuzdur. Ancak kaldığımız şehirlerdeki yatmak ve yemek imkânları daha ıslâh edilmeğe muhtaçtır,, diyordu.

Sayın yazarlarımızdan biri, "Yol," kelimesini "Medeniyet," mefhumıyla ifade etmek ve bir memleketin medeniyet derecesini yollarının durumu ile ölçmek istiyordu. Filhakika içinde yaşadığımız asrın icaplarına ve zaman ile sür'at mânalarının artan ehemmiyetine bakılınca bu iddiayı çok yerinde bulmak lâzımgelir. Gelgelelim ki, bizde durum tersine gibi... Yollarımıza bakıp da medeniyetimiz hakkında bir fikir edinenler, vardıkları şehirlerde bu hayalin inkisarına uğramak garabetine düşüyorlar, Devlet otobüs servislerinin işlemeşi münasebetiyle beynelmilel bir mâna taşımağa namzet olan Trabzon ve transit yolu üzerindeki bütün şehirler, kendilerine teveccüh eden bu ehemmiyeti herhalde bir an evvel duymalı ve ona göre harekete geçmelidir. Şehirden dışarı medeniyet taşıramıyorsak, dışardan gelen medeniyetten hissemizi almayı alsun ihmal etmiyelim. Devlet servislerinin bir aylık blâncosu "aktif," dir. Bu hal, Türk kabiliyet ve enerjisinin nelere kadir olduğunu bir daha ve sarahatla gösteriyor. Davanın ruhu ve meselenin esası, bu kabiliyet ve enerjiyi iyi idare edebilmekte ve bu yolda hemen faaliyete geçmektedir.

Şinasi

ÜLKÜ ve KÜLTÜR HAREKETLERİ

Öğretmenlerimiz Erzurumda

Vilâyetimiz Lise, kız, erkek orta ve merkez ilk okulları öğretmenlerinden 26 kişilik bir kafile kültür direktörümüzün başkanlığı altında geçen temmuzun onbeşinci günü Erzuruma giderek bir tedkik seyahati yapmıştır. Erzurum öğretmenleri tarafından büyük bir misafirperverlikle karşılanan öğretmenlerimiz Erzurumda üç gün kalmış ve bu müddet içinde Erzurumun eski, yeni eserlerini tetkik etmiş, Hasankale kazasına ve Boğaza giderek tetkikatta bulunmuşlardır. Üçüncü Umî Müfettişimiz sayın B. Tahsin Uzer öğretmenlerimizi kabul buyurarak teveccüh ve iltifat göstermişlerdir. Öğretmenlerimiz sipahi ocağında sayın Umumî Müfettişimiz tarafından verilen ve çok samimî bir hava içinde geçen akşam ziyafetinde bulunmuşlardır. Bu ziyafette kültür direktörümüz, umumî müfettişlik kültür müşaviri Bay Reşit, Erzurum Valisi tarafından nutuklar söylenmiş ve Umumî Müfettişimiz çok kıymetli bir hasbıhal yaparak o akşamı huzurlarıyla şerefleştirmişlerdir. Öğretmenlerimiz; Erzurum öğretmenlerle Umumî Müfettişimiz tarafından gösterilen yüksek alâkadan derin bir hürmet ve muhabbetle mütehasis olmuşlardır.

Bir Balkan seyahati

Öğretmenlerimizin gelecek yıl yaz tatilinde Balkanlarda bir tedkik seyahati yapmayı düşündüklerini memnuniyetle haber aldık. Bunun için yakında bir komite teşekkül edecektir. Bu seyahata Erzurum, Rize, Gireson ve Ordu öğretmenlerinden arzu edenlerin iştirakleri temin olunacaktır.

Yeni ve modern bir ilk okul

Mevsuk bir menbadan aldığımız malûmata göre kıymetli Valimiz Bay Sezai Uzay, vilâyetimiz merkezinde modern bir ilk okul binası yapılmasını emir buyurmuşlardır. Bu okul en mükemmel sıhhi ve terbiyevi şeraiti ihtiva edecek tarzda yapılacaktır.

Akşam Kız Sanat okulu

Yeni ders yılı başında Trabzon Akşam Kız Sanat okuluna ev idaresi ve beyaz işleri sınıflarının da ilâve edileceği memnuniyetle haber alınmıştır.

Kız Enstitüsü

Trabzon Kızorta okuluna meslekî sınıflar ilâvesi suretiyle bu okulun bir kız enstitüsü haline getirilmesi hususunda bir temayül mevcut olduğu ve bu husus için tedkikat yapılmakta olduğu memnuniyetle haber alınmıştır.

Tarihî eserlerimizi tedkik

Vilâyetimiz kültür direktörlüğü tarafından vaki müracaat üzerine kültür Bakanlığı eski eserler mütehasısı ve mimarı Sedat Çetintaş birkaç gün evvel şehrimize gelerek Trabzonun eski eserlerini tetkike başlamıştır. Eski eserlerimizin muhafazası için ehemmiyetle iktiza eden bu tedkikten sonra icap eden kat'i kararlar alınacaktır. Trabzon merkezinde bir "Arkeoloji" ve "Etnoğrafya" müzesi tesisi için matiyer ihzarına başlanılmıştır.

Lise kampı

Lisenin kampı 28 temmuzda bitmiştir. Talebelerin imtihanlarda muvaffak olduğu memnuniyetle haber alınmıştır.

İlk okulların tamiiri

Yaz tatilinden bilistifade Trabzon merkez İskenderpaşa, Cudi Bey, Boztepe ve ülkü okullarının tamirine yakında başlanacaktır. Bir yıldır tehlikeli olduğundan dolayı boş bırakılmış olan Gazipaşa merkez okulu da esaslı surette tamir edilecektir. Eundan başka Kızorta ve Erkek orta okullarını da tamirine ait keşifler yapılmıştır.

Halkevinin Argalya gezintisi

Halkevi köycülük şubesi müntesipleri 11 temmuz 937 pazar günü Argalyaya gitmişlerdir. Burada başöğretmen Bedri Atamer ve başöğretmen Hasan Fahri Özkaynak tarafından köylü ile hasbihal yapılmış ve doktor İbrahim hastaları muayene etmiştir.

Yeni Halkevi Başkanı

Resmî bir vazifeye tayin edilmesi üzerine yırılan Arif Sayılın yerine Halkevi Başkanlığına parti ilyönkurulundan Kadri Evren intihap edilmiştir. Yeni Başkana başarılar dileriz.

Gelecek nushamızdaki yazılardan bazıları

Doğudan yükseliş „ Bir tedkik „ Rifat Necdet Evrimer
Köy ekonomisi ; Fındık mütehassısı Kâzım
"Nefi,"nın diyarında)
"Kop," a Türküler) Şiir ; Rifat Necdet Evrimer

Sahife	Sütun	Satır	Yanlış	doğru
13	1	27	ve	en
13	2	6	harp	harab
13	2	25	binalar	binaları
13	2	40	yapımı	yapmış
17	1	22	B . O	B . E
17	2	10	etekler	. olmayacak
17	2	11	(2)	.
17	2	20	(2)	.
18	1	41	emniyet	Cumhuriyet
19	2	8	kral	kral gibi
22	"	.	excursien	excursion

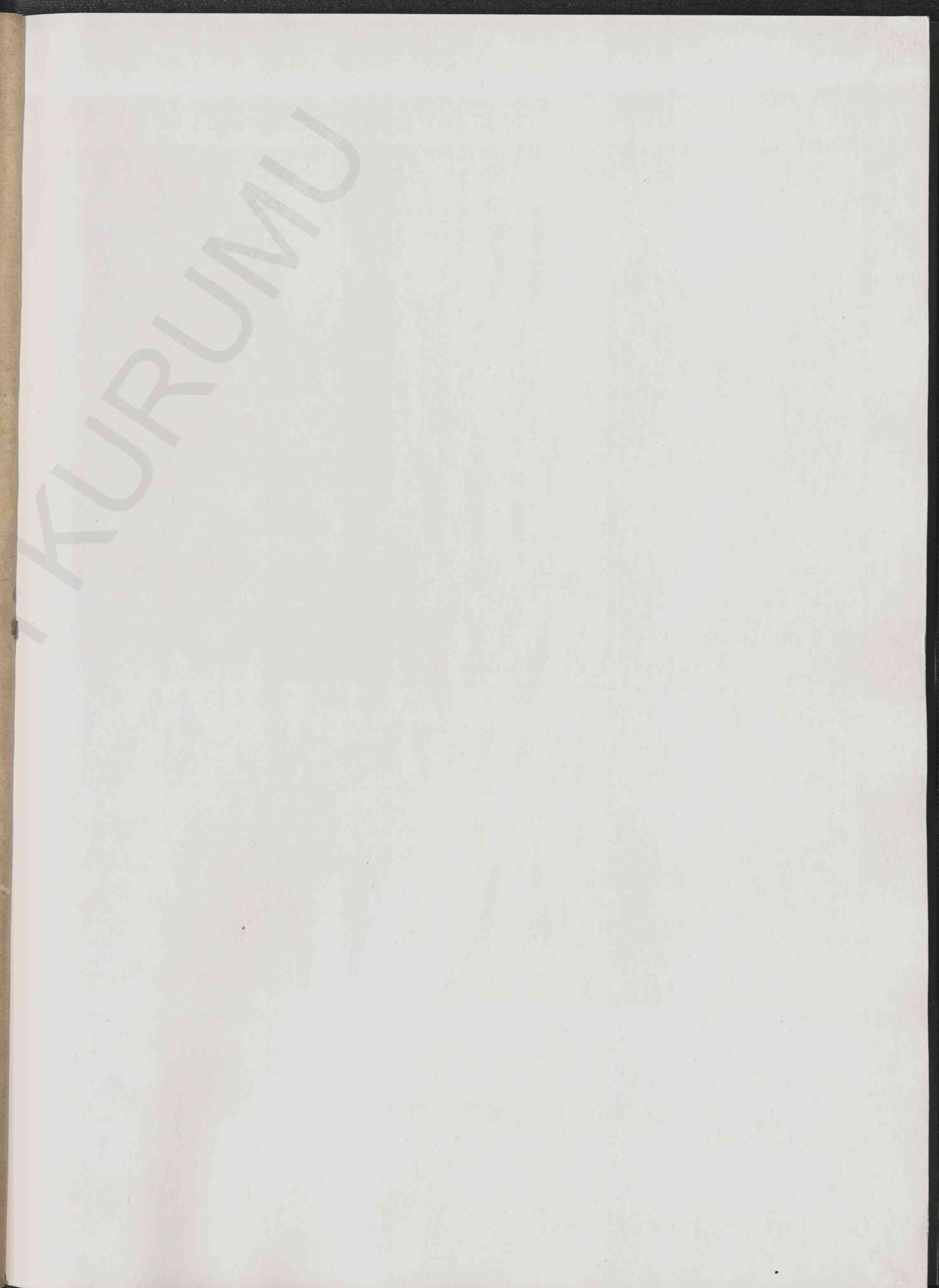
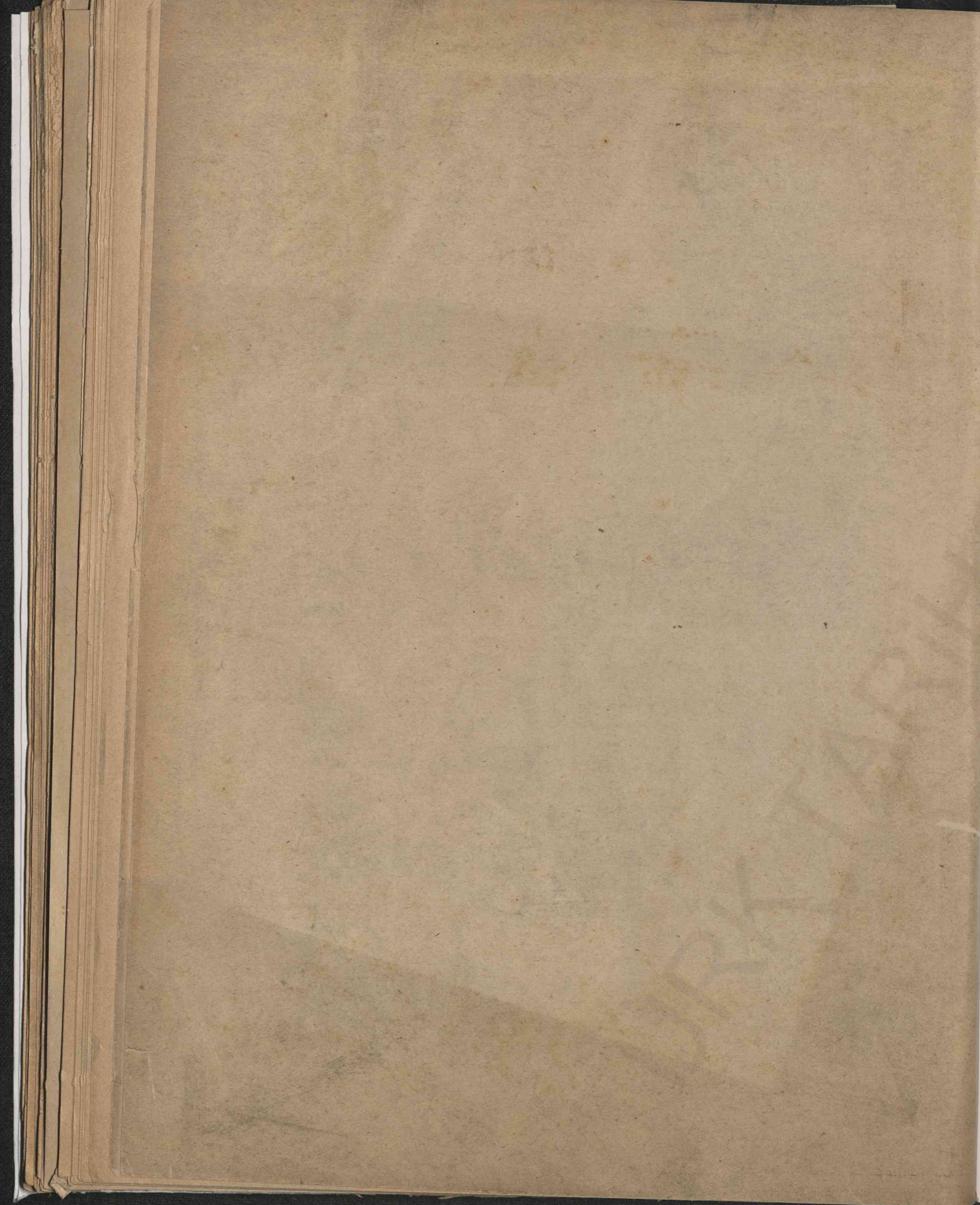
Abone şartlarımız : HER YER İÇİN YILLIĞI (180) kuruştur .

Müracaat yeri : Trabzon Halkevi : İNAN

Basıldığı yer ; Yeniol Basımevi

Mes'ul müdürü : A. GÜNEL

TÜRK TARİHİ KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801786
DERGİLERİNAN : TRABZON HALKEVİ MECMUASI 1-4 (1937)
Markası: .MARKASIZ Bulunduğu Yer: - Konusu: TÜRKÇE

